

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

РОЗВИТОК СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ У
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

НЕЩЕРЕТ ВІКТОРІЇ ОЛЕГІВНИ

Науковий керівник:

Пісоцький О. П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Аніщук А. М., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної
освіти

Дубровська Л. О., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №5 від 29.11.2023 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

Анотація. Магістерська робота «Розвиток спостережливості дітей 5-6 років у експериментальній діяльності» досліджувалася на теоретичному й емпіричному рівнях. На теоретичному рівні обґрунтована проблема формування спостережливості дітей 5-6 років, зокрема: проаналізовано стан вивчення питання спостережливості дітей 5-6 років у наукових дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з проблеми використання засобів експериментальної діяльності для формування спостережливості старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, створені програма та методика констатувального експерименту, уточнені компоненти, розроблені критерії та показники сформованості спостережливості старших дошкільників та схарактеризовані їх рівні, на основі яких були виділені й обґрунтовані педагогічні умови, розроблено програму оптимізації формування спостережливості дітей 5-6 років засобами експериментальної діяльності в умовах ЗДО.

Ключові слова: сприймання, спостережливість, спостережливість дітей 5-6 років, експериментальна діяльність.

Annotation. The master's thesis "Development of Observational Skills of Children of 5-6 Years of Age in Experimental Activity" was researched at the theoretical and empirical levels. At the theoretical level, the problem of forming the observation of children aged 5-6 years is substantiated, in particular: the state of study of the issue of observation of children aged 5-6 years in scientific research is analyzed; a review and corresponding analytical work on the source base on the problem of using experimental activities to form the observation of older preschoolers in preschool education institutions is carried out.

To solve the empirical tasks of the study, the program and methodology of the ascertaining experiment were created, the components were clarified, criteria and indicators of the formation of observation of senior preschoolers were developed and their levels were characterized, on the basis of which pedagogical conditions were identified and substantiated, a program for optimizing the formation of observation of children aged 5-6 years by means of experimental activity in the conditions of preschool education was developed.

Keywords: perception, observation, observation of children of 5-6 years old, experimental activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5–6 РОКІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ	9
1.1. Спостережливість особистості як психолого-педагогічна проблема	9
1.2. Особливості й специфіка розвитку спостережливості дітей 5–6 років. . .	15
1.3. Дослідницько-експериментальна діяльність як засіб розвитку сприймання та спостережливості дітей 5–6 років.	21
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2	
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИНЕНОСТІ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ	29
2.1. Організація констатувального експерименту: методи та процедура емпіричного дослідження.	29
2.2. Характеристика рівнів спостережливості дітей 5–6 років.	36
2.3. Виховання спостережливості дітей 5–6 років у закладі дошкільної освіти та сім'ї	45
2.4. Рекомендована система роботи з формування спостережливості дітей 5–6 років	52
Висновки до другого розділу	62
ВИСНОВКИ	64

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 68

ДОДАТКИ 74

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство зацікавлене у самодостатній особистості, яка здатна бути цілеспрямовано виконувати діяльність, бути зорієнтованою на пошук нових знань, активно взаємодіяти із інформацією, досягати наміченої мети, бути відкритою до знань, демонструвати у своїй поведінці уважність і високий інтелект.

Вагомою рисою, яка сприяє таким параметрам пізнавальної активності особистості у соціумі є її спостережливість, а оскільки властивості особистості розпочинають формуватися у період дошкільного дитинства, наша увага і зупинилася на особливостях цілеспрямованого формування спостережливості дітей 5–6 років.

У різний час до цієї проблеми зверталися як вітчизняні, так (Г. Беленька, Г. Костюк, О. Скрипченко, В. Моляко, С. Ладивір, С. Максименко та ін.), так і зарубіжні (Д. Векслер, Р. Амтхауер та ін.) дослідники Інтерес дослідників до питання спостережливості пов'язаний із розмаїттям і багатоплановістю підходів до розуміння сутності цього поняття. Воно розглядається як здібність (С. Головін, Г. Костюк та ін.), якість особистості (С. Максименко, Д. Ніколенко та ін.), її риса (І. Біла, О. Петрова та ін.), складова соціально-перцептивної компетентності фахівців (В. Зазикін, І. Кулькова та ін.); як якість, яка необхідна вихователям закладу дошкільної освіти (Н. Цибуляк).

У дошкільній освіті спостережливість як рису особистості вивчають у контексті розумового виховання або ж у межах формування пізнавальних здібностей дошкільників, зокрема І. Білою, Г. Беленькою, С. Ладивір, Н. Лисенко, Т. Піроженко, С. Ніколаєнко, Г. Смольніковою та ін. У сучасних нормативних документах, зокрема у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», а також у Державному стандарті – базовому компоненті дошкільної освіти, низці чинних програм дошкільної освіти її відносять до базових якостей дитини старшого дошкільного віку.

Проте на сьогодні недостатньо залишається проблемним питання розвиток спостережливості дітей 5–6 років у освітньому процесі закладу дошкільної освіти, основних чинників і педагогічних умов її формування, створення цілеспрямованих програм формування означеної риси, що й зумовило обрання теми нашого дослідження **«РОЗВИТОК СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ У ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»**.

Мета дослідження полягає у дослідженні педагогічних умов розвитку спостережливості дітей 5–6 років.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему спостережливості особистості з позицій наукового знання.
2. З'ясувати специфіку розвитку спостережливості дітей 5–6 років і вплив на неї дослідницько-експериментальної діяльності.
3. Визначити критерії, показники та компоненти спостережливості дітей 5–6 років і схарактеризувати рівні її розвиненості.
4. Дослідити вплив дорослих на розвиток спостережливості дітей 5-6 років.
5. Розробити рекомендовану систему роботи зі вдосконалення у дітей 5–6 років спостережливості.

Об'єкт дослідження: процес розвитку спостережливості дітей 5–6 років в умовах закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку та формування спостережливості дітей 5–6 років в умовах закладу дошкільної освіти.

Під час виконання дослідження нами було використано комплекс методів:

- *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, конкретизація);
- *емпіричні* (спостереження, бесіда, анкетування, проєктивний метод Сходинки, тест Встановлення відповідностей (Дж. Кагана), проєктивний тест);
- *методи кількісної та якісної обробки даних.*

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- з'ясовано значення й педагогічну доцільність використання дослідницько-експериментальної діяльності у цілеспрямованому процесі формування спостережливості дітей 5–6 років;
- уточнено критерії та рівні сформованості спостережливості як значущої риси особистості дошкільника;
- визначено вплив батьків і педагогів на формування спостережливості дітей 5-6 років в освітньому процесі ЗДО;
- обґрунтовано педагогічні умови та створено рекомендовану систему роботи зі вдосконалення спостережливості дітей 5–6 років.

Практичне значення роботи у практичному використанні педагогами ЗДО розробленої методики для емпіричного дослідження спостережливості старших дошкільників і рекомендованої системи роботи з вдосконалення спостережливості дітей 5–6 років. Результати дослідження можуть бути використані здобувачами вищої освіти з метою підвищення своєї компетентності в оволодінні засобами означеного напрямку виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Взято участь у конференціях:

1. ІХ Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (19 жовтня 2022 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);
2. Регіональна науково-практична Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки» (20 червня 2023 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);
3. Х Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (18 жовтня 2023 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя);

Наукові статті:

1. Нещерет В. Дослідницько-експериментальна діяльність як чинник формування інтелектуальної сфери дошкільника. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 150–155.
2. Нещерет В. Особливості розвитку спостережливості у дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 155–159.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, двох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 93 сторінки, основного тексту – 65 сторінок, списку використаних джерел – 67 позицій на 5 сторінках, додатків 7 на 21 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5–6 РОКІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

1.1. Спостережливість особистості як психолого-педагогічна проблема

У сучасній психолого-педагогічній об'єктом вивчення є особистість, якій притаманні певні властивості. Однією із таких ознак є спостережливість. Відомі вітчизняні науковці означену особистісну властивість нині тлумачать як певну якість, що розвивається у ході інтелектуального розвитку людини, зокрема на початкових етапах її становлення [4]. Так, у вітчизняній науці спостережливість дослідники схильні розуміти як одну з найбільш значущих рис особистості, що поєднує у низку здатностей. Зокрема зміст означеного особистісного феномену розкривається, насамперед через: високу міру розвиненості уваги у всіх без винятку видах діяльності; здатність помічати та сприймати окремі деталі, які є непримітними, але відіграють важливу роль у функціонуванні механізмів, явищ, подій [5, с. 10]. Тобто, у загальному розумінні під спостережливість розкривають через вміння помічати головні та другорядні деталі, особливості перебігу явищ, фактів, які є непримітними й тому їх відразу важко помітити [8, с. 88].

У зарубіжних дослідженнях, спостережливість вивчалася у взаємозв'язку з увагою у контексті загального інтелекту. У сучасних наукових джерелах, спостережливість розуміють у якості вмінь і можливостей особистості, які дозволяють виявляти найбільш суттєві, визначальні, у тому числі непомітні ознаки об'єктів навколишнього світу предметів і явищ" [12]. Так, О. Скрипченко розглядає спостережливість як значущу для людини психологічну властивість, підґрунтям якої є відчуття і сприймання, із

характерною для неї сенсорною організацією [11]. Згідно такого тлумачення, спостережливість передбачає гарну розвиненість і водночас чутливість зорових аналізаторів, завдяки чому виникає можливість у диференціації подразників, виявленню сутнісних, але непомітних на перший погляд властивостей об'єктів, а також сенситивність сприймання. Отже, спостережливість пов'язана із сенсорним сприйманням інформації, яка спрямовується довільною увагою.

Як і будь-яка, психологічна властивість, спостережливість є структурним компонентом більш складної системи та має різноманітні багаторівневі зв'язки зі всіма проявами психічного життя особи. Так, із одного боку, досліджувана якість залежить від структури та чутливості зорових аналізаторів, а з іншого боку – від особливостей пам'яті та мислення, а також належить до психіки, як цілісної системи, а тому також пов'язана з набутим досвідом, емоційними вподобаннями, спрямованістю пізнавальної сфери людини [16, с. 20]. Ці властивості спостережливості сприяли виділенню її дослідниками у якості: а) окремої здатності особистості у пізнанні; самостійного психічного процесу, що акумулює у собі всі пізнавальні процеси й увагу, як форму їх організації. Саме тому, окремі дослідники схильні розглядати її як свого роду активність у пізнавальній діяльності [17, 10].

Одним із перших, хто вивчав спостережливість – це К. Ушинський, який підкреслив, що розвиненість цієї здатності є важливим завданням дошкільної галузі, оскільки її виникнення припадає на вік 5–6 років є вагомим надбанням дитини, що відображає її інтелектуальні можливості. При цьому дослідник під спостережливістю розумів спостережливість як здатність помічати всі ознаки та властивості об'єктів, а також відношення між предметами. К. Ушинським також вперше було окреслено напрями її розвитку, зокрема, використовуючи наочні методи та дотримуючись системності та послідовності представлення цікавої інформації дошкільникам. Педагог вважав, що лінії розвитку спостережливості залежать від дорослих, зокрема вихователів, і рекомендував, організовуючи спостереження за об'єктом або явищем, налаштувати дітей на плідну діяльність і розумовий пошук, на сприйняття властивостей у тому

порядку, у якому їх і бачить дитина. Разом із тим, що сприятиме спостереженню бути зорієнтованим на сприйняття, цікавих фактів з подальшим їх аналізом, а не простому випитуванні, що помітила дитина.

Спостережливість проявляється у всіх видах людської діяльності, а також властива життєдіяльності дитини 5–6 років. Означена особистісна здатність визначає успішний перебіг навчальної, пізнавальної, трудової видів діяльності. Тому, дослідники вважають, що розвиток спостережливості у дошкільному віці є важливим завданням не лише формування пізнавального ставлення дитини, але й виникненням адекватного сприймання навколишньої дійсності [18]. Вітчизняні дослідники довели, що дитяча спостережливість і вміння спостерігати за подіями становлять підґрунтя для виникнення самостійної діяльності дітей 5–6 років [13].

Спостережливість дітей 5–6 років виявляється не лише у їх вмінні спостерігати, вона також виявляється у допитливості, у мотивах, постійному бажанні шукати нову, цікаву інформацію про предмети і явища світу та зв'язки між ними. Разом із тим, означена здатність сприяє розвитку таких вмінь людини, як виділення непомітних для звичного погляду (прихованих) ознак природного довкілля, відношень між предметами та явищами. Це вміння, які дозволяють помітити подібність і відмінність об'єктів не лише у статичному положенні, але й у випадку зміни положення у просторі, під час руху предмета на великій швидкості, тобто тоді, коли час його сприймання в цілому значно обмежений [20].

Як було з'ясовано сучасними дослідниками, спостережливість є значущим інструментом особистості у всіх сферах діяльності. На сьогодні це підкреслюють усі науковці. Спостережливість пов'язана із вміннями помічати, виділяти, утримувати у свідомості головного, бути зосередженим, що підкреслює визначальну роль уваги у цій якості [10]. З іншого боку – це синтетична властивість, що поєднує у собі сенсорну й абстрактну складові людського інтелекту, оскільки це не лише сприйняття інформації, а й складна аналітико-синтетична діяльність розуму: сприйняти, віднести до певного

еталону, порівняти виділені ознаки, з'ясувати подібність–відмінність, виявити зв'язки та відношення між предметами, спрогнозувати (передбачити) певні дії, взаємозв'язок, тобто висунути припущення. Власне ці, означені характеристики спостережливості відображають значущість риси в особистісному плані: це і досвід і здатність, які визначають успішність людини у розв'язанні завдань.

Отже, спостережливість особистості – надбання людини, оскільки вона не є властивою від народження, а поступово формується у процесі розвитку. Це набуті вміння, які дозволяють ставити досліди, експериментувати, робити висновки й узагальнення у пізнавальній діяльності, розуміти сутність об'єктів і явищ, події у суспільстві і природному доквіллі. У сучасних дослідженнях доведено, що спостережливість фахівців відіграє значну роль в успішності дій у системах стосунків між людиною і людиною, між людиною та природою, між людиною і технікою [22].

У психолого-педагогічній науці обґрунтовано необхідність формування спостережливості у віці 5–6 років, оскільки здатність спостерігати дітей у цей момент починає формуватися і є чутливою до впливів зовні від дорослих. Саме у цей момент доцільно надавати дітям вправлятися у спостереженні, дібравши необхідні засоби та шляхи її формування у старших дошкільників, оскільки основною відмінністю її розвитку та формування є цілеспрямований вплив на ці вміння дорослого. Спостережливість є комплексною здатністю людини, що поєднує у собі її сенсорні й аналітико-синтетичні можливості, відображається в цілому на структурі особистісних рис, сприяє цілісності особистості та потребує підвищеної уваги до свого розвитку. Таке розуміння феномену передбачає розвиток у дітей 5–6 років тих властивостей спостережливості, які мають відношення до пам'яті, мислення, уяви, спрямованості, здатності до співчуття (емпатії) та багатьох інших якостей [30].

Разом із тим доцільно буде відмітити, що у останніх дослідженнях було виявлено зв'язок спостережливості зі здатністю прогнозувати, передбачати події у природі та соціальному світі. При цьому означений зв'язок було виявлено у дітей 5–6 років, тобто у старшій групі дошкільного закладу діти

мають змогу прогнозувати, передбачати наслідки, планувати діяльність, ставити досліди, експериментувати. Проте означена активність має перебувати під пильною увагою дорослого, зокрема вихователів. Ця обставина зайвий раз підтверджує актуальність питання, пов'язаного із необхідністю пошуку шляхів і засобів формування спостережливості у дітей 5–6 років [29].

Проте фахівці дошкільної галузі наголошують, що у сучасних умовах приділяється зовсім мало уваги цілеспрямованому розвитку спостережливості дітей 5–6 років. Проте у Державному стандарті дошкільної освіти та чинних програмах розвитку дітей дошкільного віку відмічено, що це завдання є на часі. Педагоги-практики відмічають, що найбільш частими засобами розвитку спостережливості є дидактичні ігри та вправи, які насамперед спрямовані на розвиток мовлення, пам'яті, мислення, сприймання. Натомість завдання розвитку досліджуваної якості дітей 5–6 років вважають другорядним, таким, розв'язання якого є додатковим у процесі вдосконалення пізнавальних процесів [37; 38].

У сучасних наукових джерелах вказують на тому, що спостережливі особи можуть помічати навіть найбільш дрібні деталі (ознаки) та формулювати на основі них вагомні висновки. При цьому варто пам'ятати, що її становлення відбувається поступово, а вдосконалення має місце у всіх видах діяльності й вимагає тривалого вправління старших дошкільників. Разом із тим, науковці наполягають на особливій чутливості дітей 5–6 років до формування у них спостережливості [44].

У психологічній науці побутує думка, що спостережливість формується у ході конкретної діяльності, у якій повинні бути присутніми спеціальні тренувальні вправи, що передбачають взаємодію не лише зі звичними, але й із абстрактними об'єктами (уявними стимулами). Також у сучасних дослідженнях відмічено, що досліджувана якість розвивається на основі вдосконалення найбільш важливих психологічних процесів: відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, які мають розвиватися поряд із увагою, яку у психологічній науці тлумачать як форму організації пізнавальних процесів; як спрямованість і

зосередженість свідомості на найбільш важливих предметах і явищах, які є об'єктом спостереження [35]. При цьому науковці відмічають, що увага є необхідним компонентом всіх видів психічної активності особистості, адже без неї немає сприймання, запам'ятовування та відтворення необхідної інформації.

Визначення спостережливості як психічної властивості та розкриття її зв'язків з різними сторонами психіки буде неповним, якщо не враховувати зміст процесу спостереження та його цілеспрямований характер. Тобто якість, яка є об'єктом нашого дослідження, взаємопов'язана із вольовими діями, довільністю. Оскільки спостереження передбачає постановку мети, вольові зусилля, контроль за процесом і результатом; це кропітка діяльність, яка вимагає не лише пізнавальної активності, а й вольових зусиль. Отже, розвиток спостережливості дітей 5–6 років передбачає цілеспрямовану роботу з розвитку пізнавальних і емоційно-вольових процесів, які лежать в основі вміння спостерігати та досліджувати предмети та події, які мають місце у навколишній дійсності [34].

Варто відмітити, що науковці відмічають і становлення індивідуальних відмінностей у спостережливості дітей 5–6 років, які з'являються під впливом виховання та навчання. Тут дослідники вказують, що неабияку роль у їх виникненні та становленні відіграють самостійні спостереження дітей у процесі взаємодії із природним і соціальним світом; самостійні спостереження дозволяють виявляти власні вміння і навички, мотивувати себе, а головне – робити відкриття. Коли діти 5–6 років позбавлені таких можливостей у них спостерігаються ускладнення у розвитку спостережливості [43; 44].

Таким чином, спостережливість є унікальною здатністю людини, яка об'єднує навколо себе сенсорні й абстрактні пізнавальні розумові дії, увагу як форму організації і спрямування на певний об'єкт пізнавальної діяльності, емоційно-вольові процеси, допитливість, мотивація нових знань, в результаті яких ідентифікуються подібні та відмінні ознаки, встановлюються відповідність між предметами, прогнозуються події, робляться припущення. За своїм характером спостереження є складною аналітико-синтетичною діяльністю, що

передбачає набуття нових знань, самостійність і успішність виконання завдання. Спостережливість розвивається починаючи із віку 5–6 років, оскільки у цей момент означена здатність є сенситивною до свого розвитку та впливів зовні, формується самостійність дитини, що супроводжується жагою пізнання навколишнього світу, відкриттям нових фактів, дослідницькою активністю.

1.2. Особливості й специфіка розвитку спостережливості дітей 5–6 років

У дітей 5–6 років стрімко розвиваються всі пізнавальні процеси, які забезпечують вміння аналітико-синтетичної діяльності. У цьому віці дошкільники не лише розпізнають окремі факти, події або зовнішні властивості явищ дійсності, але й намагаються пізнати їх сутність, зрозуміти, що саме призвело до їх виникнення. У дітей формують систему уявлень і найпростіших понять про предмети та явища неживої природи [45; 46].

У 5–6 років мають місце активне становлення розумової, моральної, вольової та емоційної сфер особистості. Розвиток особистості та формування діяльності відбувається внаслідок появи нових потреб у знаннях, що сприяє розширенню пізнавального досвіду дітей про явища та предмети, які дитина не безпосередньо не спостерігала. Дітей 5–6 років починають цікавити певні зв'язки, відношення між предметами та явищами світу. У цей період дитина здатна самостійно спрямовувати власну увагу та обирати об'єкти для свого спостереження, пізнання. Проте зосередженість уваги дітей 5–6 років є обмежена, оскільки дитина ще відволікається на сторонні подразники (нові предмети, події), новизна яких може у будь-який момент відволікти увагу від об'єкта дослідження. Щоб цього уникнути потрібно, щоб дитина мала у своєму розпорядженні чітко сформульовані завдання, мотив змагання, а також правила поведінки [41].

У віці 5–6 років діти уже мають у своєму розпорядженні сформовані знання про предмети та явища природи. Зокрема вони розрізняють пори року, можуть їх розпізнати за окремими ознаками сезонних явищ (так, про осінь вони

можуть сказати, що жовкне й опадає листя, сонечко не гріє так, як улітку. Так, за умови надання вихователем невеликої допомоги або підтримки дошкільники зможуть проаналізувати певні явища під час спостереження за ними, виділяти їх найбільш важливі ознаки, певною мірою оцінити отримані результати [32].

Дослідники відмічають, що безпосереднє пізнання світу та осмислення його особливостей відбувається у ході спостережень; віртуальних екскурсій, подорожей, презентацій, під час аналізу схем об'єктів, розглядання ілюстрацій та на основі інших наочних способів, які зберігають за собою провідний вплив на пізнавальну сферу у цьому віці. Проте у цей період мають місце і певні ускладнення, оскільки спектр навколишніх предметів, з якими знайомлять дітей, значно розширюється, значно збільшується коло предметів і матеріалів, між якими дітям потрібно встановити взаємозв'язки. Спостереження дошкільників все більше набуває ознак цілеспрямованості. Так, діти 5–6 років вже здатні самостійно організувати спостереження, склавши нескладний план. Це може мати такий вигляд: на початку подивимося якою є кицька, а вже потім розглянемо, що вона любить їсти, як вона пересувається. Нове, що з'являється у дітей – це вміння дотримуватися намічених пунктів плану. Сприймання дітей стає більш вибіркоким (диференційованим). За умови допомоги вихователя, його керівництва, діти можуть помітити, виділити у об'єктах за якими спостерігають їх найбільш суттєві ознаки та характеристики. Саме такі розумові дії дітей 5–6 років є підґрунтям для формування узагальнених суджень, для класифікації предметів. Також дитячому спостереженню є характерним і те, що дошкільники вже здатні розглядати не просто окремі предмети й об'єкти, а у системі їх зв'язків і відношень у навколишньому світі. Зокрема спостерігати за тваринами, враховуючи місце і середовище її проживання, пристосування до цього середовища. Отже, помітно, що у дітей збагачуються знання, розвиваються нові навички та формуються абсолютно нові вміння [50, с. 5].

Дітям 5–6 років під силу більша самостійність під час використання вже добре знайомих способів спостереження, складанні плану підведенні підсумків.

Вихователь за необхідності має опосередковано допомагати дошкільникам проблемними запитаннями, пропонуючи схеми, які сприятимуть повноті та влучності фактів сприймання, встановленню зв'язків і відношень, заохочуючи дітей до самостійних висновків. За наслідками спостережень діти формулюють висловлювання, а також можуть їх використати у своїй діяльності різного змісту.

Отже, важливу роль у розвитку спостережливості дитини 5–6 років відіграє дорослий, зокрема вихователь. Виконання його вимог активізує розвиток у дошкільників вміння спрямувати свою увагою у потрібне русло, контролювати її. Зокрема, ознайомлюючи дитину з новим предметом, дорослий акцентує увагу на його ознаках, особливостях, тим самим формуючи у дошкільника спостережливість: закріплюється звичка порівнювати відомі факти з новими; показує способи отримання інформації про властивості й ознаки нових предметів; допомагає у формуванні навичок формулювання запитань, пошуку відповідей про нові факти, інформацію про предмет тощо [47].

Ігри та вправи, які передбачають розумову та рухову активність, потребують від дитини переключення, розподілу та зосередженості уваги. Незвичні ситуації пізнавального змісту, у які потрапляє дитина 5–6 років, вимагають від неї мимовільного зосередження своєї уваги на важливих і потрібних властивостях, ознаках, обставинах. Як бачимо, нові життєві обставини, спеціально створені дорослими пізнавальні (проблемні) ситуації, призводять до формування у них довільної уваги: за необхідності звернути увагу на красу навколишньої дійсності, прослухати музичний твір, тобто виконати ті цілеспрямовані дії, які сприятимуть виникненню в уяві дитини більш повної і цілісної картини світу.

Приблизно у віці п'яти років можна відзначити поступове виникнення довільної уваги, яка змінює мимовільну. Це проявляється в тому, що старший дошкільник починає самостійно керувати своєю увагою, здійснювати контроль за нею, спонукаючи себе зосередитися на чомусь актуальному та необхідному,

залишаючи осторонь власні цікаві справи. У віці 5–6 років увага набуває ознак довільності, проте ще тривалий час, особливо на межі дошкільного віку, великий вплив все ж має мимовільна увага [49].

Отже, центральним новоутворенням у формуванні уваги у віці 5–6 років є зародження формування нової її форми: довільної уваги. Розвиток цієї форми уваги надає дітям здатність чітко й адекватно спрямовувати свою свідомість на конкретні об'єкти та явища світу, а також утримувати власну свідомість упродовж тривалого відрізка часу на об'єкті сприймання. При цьому науковці вказують, що у процесі розвитку уваги у віці 5–6 років має місце її інтелектуалізація, яка відбувається у контексті цілісного розумового розвитку дошкільника. Увага, яка раніше ґрунтувалася на початкових етапах на емоційному змісті, починає зміщуватися на пізнавальні зв'язки між предметами та явищами. Під час такого переключення збільшується її обсяг у п'ятишестирічного дошкільника [51]. Саме тому у віці 5–6 років діти можуть уважно розглядати та зрозуміти предмети, послідовно сприймаючи їх у кількості від двох до чотирьох.

Результат покращиться за умови, коли дорослий буде коментувати зображення, заохочуючи дітей порівнювати об'єкти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між зображеннями, схвалюючи активність дошкільника. Близько 6 років значно збільшується кількість об'єктів, які дитина здатна сприйняти одночасно. Разом із цим, змінюється і коло предметів, якими цікавиться дошкільник і які привертають її увагу. Коли увагу раніше привертали різнокольорові, незвичні предмети, то у віці 5–6 років привабливими можуть стати зовсім не яскраві та не примітні іграшки, предмети. Зацікавити дитину все частіше можуть загадки, проблемні запитання. У предметах, які раніше цікавили дошкільника, він починає бачити та помічати щось інше, те, на що раніше не звертав уваги. Проте, незважаючи на ці зрушення у сприйманні об'єктів, обсяг уваги дитини 5–6 років залишається обмеженим [48, с. 10].

Наприкінці шостого року життя увага набуває все більшої зосередженості та стійкості. Це зумовлено тим, що має місце ускладнення пізнавальної діяльності дітей, збагачення її змісту та їх активний розумовий розвиток. У цей період життя рівень розвитку уваги дошкільників суттєво зростає, оскільки якісно покращуються всі її властивості: зосередженість, стійкість, розподіл, переключення. Отже, у віці 5–6 років відбуваються зміни у всіх без винятку властивостях уваги як форми організації пізнавальної діяльності [52, с. 35].

На фоні збільшення обсягу сприймання (три–чотири об'єкти) зростають і ознаки стійкості уваги. Це надає змогу дітям 5–6 років виконувати складну та нецікаву роботу, але під пильним наглядом дорослого. У віці 5–6 років дитина не відволікається лише тоді, коли усвідомлює, що завдання потрібно завершити, навіть коли з'являється більш захоплива альтернатива у вигляді гри. Збереження стійкості уваги, зосередження її на об'єкті зумовлене рівнем допитливості дітей, розвиненістю пізнавальних процесів. У віці 5–6 років кількість і тривалість відволікання, які виникають під час впливу конкретних подразнень, зменшується, а, отже, можна вказувати, що стійкість уваги зростає [23, с.95].

Так, дослідники наголошують, що найбільше зменшення кількості та тривалості відволікання спостерігається у дітей віком від 5,5 до 6,5 років. Розвиток уваги у віці 5–6 років зумовлюється тим, що мають місце зміни у відношенні до світу, у появі та засвоєнні нових видів діяльності: гри, праці, навчання тощо [24, с. 27]. Отже, основними особливостями розвитку уваги у віці 5–6 років є значне зростання зосередженості, об'єму та стійкості; виникнення елементів довільності у процесі уваги, що спричинено мовленнєвим розвитком і розвитком пізнавальних процесів; виникнення опосередкованості уваги; зміна елементів мимовільної уваги на довільну.

Також науковці вважають, що розвиток уваги тісно пов'язаний із цілеспрямованим вихованням особистості, зокрема становленням таких її рис, як відповідальність, цілеутворення, здатність формулювати завдання. Разом із цим відбувається активне розширення інтересів, утворення структури пізнавальних

процесів (інтелекту) та виникнення абстрактних розумових дій, зокрема уяви, мислення у віці 5–6 років. Все це, на думку відомих вітчизняних науковців сприяє розвитку в цілому загальній організації пізнавальної діяльності дитини, що вимагає цілеспрямованого спостереження, узагальнення фактів, формулювання висновків, прогнозування наслідків. Дітей у цьому віці більше починає захоплювати пізнання, тобто інтелектуальна діяльність на заняттях, яка вимагає від них активності, зосередженості, цілеспрямованості, а також і поява у дітей захоплень, які є пропорційними інтересам і їх розумовому потенціалу. Отже, діяльність дітей має бути цікавою для дитини, щоб вона не відволікалася на щось інше [25; 27].

Отже, розвиток спостережливості дітей 5–6 років відбувається у контексті цілісного формування особистості дошкільника, на основі цікавої діяльності, яка набуває ознак інтелектуальної і цінуються вміння зосереджуватися, підтримувати увагу. У руслі теорії поетапного формування розумових дій, підтримання стійкості довільної уваги у дітей 5–6 років найбільш інтенсивно відбувається у ігровій діяльності [26]. Проте для цього необхідно дотриматися цілої низки умов: прийняття дитиною конкретної мети для виконання нею діяльності; звичні обставини гри. На думку дослідників, у тих ситуаціях, коли діти 5–6 років перебувають у звичній для себе обстановці, виконують для себе знайомі дії, у один і той же проміжок час, коли зміст і розгортання гри для дитини є цікавими, тоді це є відповідною установкою, яка налаштовує і створює умови формування зосередженості та довільної уваги; наявність стійкого пізнавального інтересу до змісту та результатів гри; забезпечення місця для гри, достатнього проміжку часу для розгортання сюжету, нейтралізація сторонніх подразників, які негативно впливають на дитячу гру. Серед позитивних моментів можна додати помірний музичний супровід, він сприяє зосередженості та стійкості уваги у процесі гри, що загалом сприяє розвитку та цілеспрямованому вихованню спостережливості.

Також дослідники схильні вважати, що розвиток спостережливості на основі довільної уваги у грі передбачає сформованість мовлення, вміння

дотримуватися вказівок і порад дорослих, а також здатність розуміти та виконувати правила. За таких обставин спостережливість дітей 5–6 років може досягнути достатньо високого рівня розвитку. У цьому ж контексті дослідники вказують на навчальні ігри, оскільки у них також є завдання, правила, дії і вони вимагають зосередженості. Їх використання вихователем зумовить оптимізацію процесу формування уваги та розвиток її властивостей. Оскільки одні ігри орієнтують дітей на завдання, інші – на розвиток вмінь ставити та досягати цілей у грі, ще одні – на вчасне переключення уваги, на її стійкість, коли необхідно виділити відмінності [10].

Особливості уваги дітей 5–6 років такі, що дошкільники під час спостереження чутливі до характеру організації діяльності (поєднання об'єктів сприймання призводить до легшого їх сприймання); впорядкованість гри (початок і завершення; наявність атрибутів до неї); зрозумілість вимог дорослого; зміна видів діяльності, що загалом сприяє утриманню уваги на основі вольових зусиль, оскільки розумова напруга для дітей достатньо виснажлива.

Також великого значення має мовлення на формування довільної уваги та відповідно, спостережливість дітей 5–6 років. Науковцями доведено, що у цьому віці довільна увага розвивається у контексті логіки, зростання понятійного мислення, які відіграють важливу роль у регулюванні поведінки дітей. Отже, міра розвитку мовлення визначає міру розвитку спостережливості, довільної уваги. Вербальна інструкція і вимоги дорослих сприяють оволодіння дитиною довільною увагою [15, с. 40].

Таким чином, розвиток спостережливості відбувається у контексті цілеспрямованого виховання особистості, де важливу роль відіграють такі її риси, як відповідальність, цілеспрямованість, здатність формулювати завдання. Разом із цим відбувається активне формування довільної уваги, розширення інтересів, утворення структури пізнавальних процесів (інтелекту) та виникнення абстрактних розумових дій, зокрема уяви, мислення у віці 5–6 років. Все це, на думку відомих вітчизняних науковців, сприяє розвитку

загалом організації пізнавальної діяльності дитини, що вимагає цілеспрямованого спостереження, узагальнення фактів, формулювання висновків, прогнозування наслідків.

1.3. Дослідницько-експериментальна діяльність як засіб розвитку сприймання та спостережливості дітей 5–6 років

У період дошкільного віку відбуваються активний розвиток сприймання і спостережливості. Так, особливостями дитячого сприймання 4-5 років є невеликі його можливості деталізувати, труднощі в узагальненні. Поступово сприймання набуває ознак свідомого та цілеспрямованого процесу.

На його розвиток у дошкільному віці досить ефективно впливає ігрова діяльність. Під час ігор дошкільники неодноразово звертають увагу на властивості предметів, зокрема аналізують їх за формою, вагою, величиною, кольором тощо. При цьому вони здійснюють із ними різні дії, маніпулюють, обстежують. Такі дії зумовлюють їх комплексне вивчення й тим самим, створюючи умови для взаємодії різних аналізаторів упродовж певного часу.

Не менше важливим у цьому сенсі для розвитку сприймання вважається продуктивна діяльність, зокрема малювання, ліплення і конструювання. Означені види діяльності зумовлюють активність дітей, яка передбачає передавання (створення) контурів, форми, будови (структури) конструкції, а також кольору, об'єму тих предметів, які дитина втілює у певний образ. Продуктивна діяльність вимагає від дошкільника самостійної постановки проблеми, цілеспрямованого спостереження за реальним об'єктом (ескіз, зразок, конструкція). Саме орієнтуючись на них у процесі сприймання з'являється організованість і довільність, які й визначають хід його подальшого вдосконалення [37, с. 41].

Поступово збагачується життєвий досвід дитини, накопичується достатній багаж знань, розвивається мислення і основні мислительні операції, зокрема порівняння, аналіз, синтез й узагальнення. Разом із цими процесами

розвивається і сприймання, і спостережливість, у першу чергу їх змістове наповнення: означені явища стають більш повними, детальнішими та цілеспрямованими. Достатньо тривале й багаторазове використання вміння бачити (придивлятися, помітити, почути, порівняти образ із предметом) тренує і вдосконалює процес спостереження, формуючу спостережливість як важливу здатність і якість особистості у старшого дошкільника.

У старшого дошкільника сприймання переходить на більш вищий рівень, набуваючи ознак цілісного та цілеспрямованого процесу. У цьому процесі відіграють важливу роль наочність і проведення найбільш простих дослідів, що в цілому сприяє зростанню довільності дій, усвідомленості, узагальненості, диференційованості сприймання. Збагачується враження дітей про навколишній світ і саме в цей момент відбувається якісне збагачення самого сприймання: встановлюються тісні зв'язки із мисленням, при чому мисленням логічним. Внаслідок цих змін діти старшого дошкільного віку все частіше починають звертати увагу на існування зв'язків між явищами, фактами, правилами, що дозволяє систематизувати знання дитини у єдине ціле (систему) [51, с. 60].

У цьому віці важливого значення набувають два чинники (засоби). Перший з них – це наочність, використання якої зумовлено необхідністю чуттєвого (сенсорного) сприйняття тих предметів, які є об'єктом вивчення і, які є одночасно підґрунтям уявлень і понять (абстрактних). Другий чинник або засіб – дослідницька (експериментальна) діяльність, яка, на думку значної кількості науковців, підкреслює специфіку пізнання дітей 5-6 (7) років. Дослідницька діяльність спрямована на сприймання не лише сенсорного досвіду, але й абстрактного, який дозволяє осмислювати події, явища, розв'язувати проблеми шляхом експериментування й цілеспрямованого спостереження.

Так, Ю. Гулько вказує, що означена діяльність дітей характеризується творчим підходом, про що, на думку авторки свідчать наступні її характеристики, зокрема: зорієнтованість на нове, невідоме: самостійне та

водночас неординарне планування процесу діяльності, низки дослідницьких дій; незвичний продукт, отриманий у процесі експериментування; висока міра мисленнєвої (пізнавальної) гнучкості, що зумовлено незвичним поєднанням засобів для досліду, предметів, а також різного роду допоміжних засобів; залучення інших осіб до процесу пізнання, що надає колективного характеру такій активності. Разом з тим, авторка, підмітила й відмінну специфічну ознаку дослідницьких дій – самостійний пошук проблемних ситуацій, що на її думку є свого роду підтвердженням того факту, що дослідницька діяльність дітей є окремим видом діяльності в дошкільному віці поряд із працею, грою, продуктивною видами активності [21, с. 197].

Також низка науковців, зокрема Г. Беленька, стверджують, що у такого роду активності в дошкільників з'являються зв'язки між наочно-образним і наочно дійовим мисленням, проте також починає формуватися й словесне мислення, оскільки в експерименті дитина висуває припущення, діє згідно плану та наслідком є знання, нерідко абстрактні [5, с. 10]. Водночас всі дії ґрунтуються на сприйманні дітей, а, отже, саме спостережливість дітей дозволяє бачити ознаки, діяти з ними й вже потім узагальнювати їх.

Особливого статусу у контексті експериментальної діяльності набула конструктивна діяльність. Зокрема, І. Біла стверджує, що виконуючи конструктивні дії дошкільники здатні підмічати як розумові дії (свої), так і дії предметно-практичного характеру. Це все виявляється, на думку дослідниці, коли діти конструюють за заданим зразком, зокрема вихователем. Тут вони підмічають різні способи з'єднання чи роз'єднання деталей, усвідомлюють прямі й зворотні дії при створенні конструкції. При цьому дошкільники орієнтуються переважно на зовнішні характеристики конструктора, що дозволяє їм уявити й скласти необхідний образ [9, с. 11].

Дослідники стверджують, що все ж у дошкільному віці експериментальна діяльність реалізується поетапно. Зокрема розпочинається вона з усвідомлення завдання й формулювання задачі (1 етап). На наступному етапі у дітей з'являються припущення щодо існування зв'язку між видимими сенсорними

ознаками предметів (2 етап). На третьому, завершальному етапі, відбувається вирішення задачі обраним шляхом і дитина дізнається нове, отримує нові знання. Отже діяльність експериментування має логічний впорядкований характер, що ґрунтується на чуттєвому досвіді дітей [8, с. 70].

Разом з тим, у досліджуваній нами діяльності мають місце і стратегії. Так, найбільш вираженими у цьому плані є аналогії, іншими словами дошкільники діють на основі свого досвіду. Практичні дії при цьому дозволяють дитині обстежити об'єкт тактильно, розглянути його зміни і вже потім робити якісь висновки щодо нових властивостей. Саме ці нові властивості і є основним стимулом дітей до експериментальних дій [6, с. 7].

Також у ході діяльності дитина може скористатися різними стратегіями, зокрема комбінування частин, контрастного реконструювання та ін. При цьому дослідники помітили, що основою цієї активності є предметно-практичні дії, які дозволяють спостерігати за властивостями предметів.

Так, К. Крутій, І. Денисова наголошують на тому, що експериментування у ЗДО має бути поряд з ігровою діяльністю. Тут авторки звертають увагу на те, що діти мають узагальнювати власний досвід на основі естетично-ціннісного сприйняття середовища, яке характеризується своїм розмаїттям, сенсорикою (тими властивостями), що мають дослідити діти, з'ясувати його багатofакторну структуру. Проте дослідники вважають, що батьки та вихователі переоцінюють потенціал дитячого експериментування, натомість заповнюючи простір різного роду іграшками монофункціонального плану [29, с. 4].

І. Яцик вважає, що для того, щоб означена діяльність була оптимально використана в ЗДО потрібно дотриматися певних умов. Зокрема авторка називає наступні: особистісно зорієнтований освітній процес, наявність сприятливої атмосфери (психологічний клімат) у групі, представленість в освітньому процесі інновацій, постійне підвищення вихователями свого професійного рівня, дотримання послідовності у плануванні й проведенні освітніх заходів, наявність оптимально забезпеченого матеріально-технічного блоку [67, с. 135]. Разом із тим, на думку Г. Тарасенко, розвиток такої

діяльності відбувається на основі збагачення знань дітей дошкільного віку про природу й особливості природного довкілля. Такий зміст, на думку авторки збагачує можливості дітей до проведення дослідів, експериментів, розширюючи пізнавальні можливості [59, с. 79]. Також дослідники наголошують на тому, що в період 5-6 років значно зростають можливості дітей у пізнавальному плані і які на її думку, найбільш краще буде спрямувати в дослідницьку діяльність [10]. При цьому означена активність для старших дошкільників може відбуватися як спільна діяльність (разом із вихователем) або ж індивідуальна чи колективна з однолітками. Проте вихователь здатен і контролювати її хід, і допомагати, і організовувати. Також З. Плохій, аналізуючи зміст і особливості такої діяльності дітей дошкільного віку зауважила, що залученість дітей у процес дослідження сприяє розвитку в них когнітивної сфери, зокрема процесів сприймання, мислення, пам'яті, загалом інтелектуальних дій, а також і виховання у дошкільників розумових вмінь і навичок спостереження, міркування, запам'ятовування, прогнозування тощо. При цьому формуються й особистісні риси, що є властивостями когнітивної сфери, зокрема в першу чергу спостережливість [58].

Також дослідники [14] зазначають, що ефект пізнавального розвитку від її використання буде залежати від того чи підтримують їх прагнення до експериментування вдома батьки. Тому варто заручитися підтримкою родин з метою активізації у дошкільників експериментально-дослідницької активності. Означена взаємодія значно оптимізує розвиток спостережливості дітей шляхом експериментальної діяльності.

І. Карапузова, С. Бурсова вважають, що саме дослідно-експериментальна діяльність у своїй основі більшою мірою відповідає компетентнісному й особистісно зорієнтованому підходам у дошкільній галузі. Водночас дослідники зазначали, що означена діяльність в ЗДО містить у собі декілька форм, зокрема: а) зумисно організовану з дітьми діяльність (заплановані експерименти); б) діяльність сумісну дорослого і дітей у формі праці, спостереження чи художньої творчості; в) самостійну дитячу діяльність,

експериментування (у лабораторії постановка дослідів); г) сумісна діяльність із батьками у різних проєктах дослідницького характеру. Також важливим моментом в організації такої дитячої активності є дібрані вихователем засоби, способи, прийоми [26, с. 45].

Таким чином, дослідницько-експериментальна діяльність науковцями розглядається як особлива пізнавальна активність дошкільників у процесі якої діти отримують знання шляхом експериментування. У такій активності задіяні всі види мислення, якими дитина здатна оперувати, зокрема й словесно-логічне. Завдяки означеній активності у дітей розвиваються розумові дії мислення, пам'яті, уяви, спостереження. Разом із тим формуються й риси особистості, які стосуються в тому числі й пізнавальної сфери, зокрема допитливість, активність, інтелектуальна, а також спостережливість. У старшому дошкільному віці така активність зацікавлює малюків, оскільки в них різко зростають пізнавальні можливості. Дослідницько-експериментальна діяльність потребує організації й планування з боку дорослих, а отже й є педагогічно керованою технологією. При цьому вона може бути реалізована дітьми як спільна діяльність із дорослими, як самостійне проведення дослідів, як сумісна діяльність із батьками в дослідницькому проєкті. Загалом є важливим засобом, що сприяє формуванню у дітей спостережливості.

Висновки до розділу 1

Спостережливість є унікальною здатністю людини, яка об'єднує навколо себе сенсорні й абстрактні пізнавальні розумові дії увагу як форму організації і спрямування на певний об'єкт пізнавальної діяльності, емоційно-вольові процеси, допитливість, мотивація нових знань, в результаті яких ідентифікуються подібні та відмінні ознаки, встановлюються відповідність між предметами, прогнозуються події, робляться припущення. За своїм характером спостереження є складною аналітико-синтетичною діяльністю, що передбачає набуття нових знань, самостійність і успішність виконання завдання. Спостережливість розвивається починаючи із віку 5–6 років, оскільки у цей момент означена здатність є сенситивною до свого розвитку та впливів зовні, формується самостійність дитини, що супроводжується жагою пізнання навколишнього світу, відкриттям нових фактів, дослідницькою активністю.

Розвиток спостережливості відбувається у контексті цілеспрямованого виховання особистості, де важливу роль відіграють такі її риси, як відповідальність, цілеспрямованість, здатність формулювати завдання. Разом із цим відбувається активне формування довільної уваги, розширення інтересів, утворення структури пізнавальних процесів (інтелекту) та виникнення абстрактних розумових дій, зокрема уяви, мислення у віці 5–6 років. Все це, на думку відомих вітчизняних науковців, сприяє розвитку загалом організації пізнавальної діяльності дитини, що вимагає цілеспрямованого спостереження, узагальнення фактів, формулювання висновків, прогнозування наслідків.

Найбільш оптимальними формами та методами формування у дітей 5–6 років спостережливості є: наочні засоби (макети, моделі, ілюстрації до художніх творів, сюжетні картинки); спостереження за природними явищами, які організовуються на екскурсіях; практичні методи (праця, досліди, вправи, початкові ігри); словесні методи (розповідь вихователя); фіксація результатів спостереження, зокрема під час малювання, аплікації, під час заповнення щоденників спостережень, при складанні схем). Важливу роль відіграє вміння вихователя їх використовувати у своїй роботі.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИНЕНOSTІ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ

2.1. Організація констатувального експерименту: методи та процедура емпіричного дослідження

У попередньому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано питання розвитку спостережливості дітей 5–6 років. З'ясовано актуальність і доречність подальшого її вивчення у науці. У цьому розділі описано проведену емпіричну роботу з дослідження спостережливості у старших дошкільників.

Для цього було розроблено та реалізовано програму констатувального експерименту, мета якого передбачала виявлення рівнів розвиненості у дітей 5–6 років спостережливості та визначення їх основних характеристик. Разом із тим, варто було з'ясувати особливості впливу дорослих на сам процес розвитку спостережливості у старших дошкільників в умовах сім'ї і дошкільного закладу.

Проведення констатувального експерименту передбачало планування роботи та практичне вивчення спостережливості дітей 5–6 років, що зумовило нас дотримуватися відповідних процедур. Насамперед, були сформульовані завдання дослідження:

1. Виділити критерії і показники розвиненості спостережливості дітей 5–6 років та її компонентний склад.
2. Дібрати згідно із метою і завданнями діагностичні методи дослідження та скомпонувати комплексну методику констатувального експерименту.
3. За допомогою методики констатувального експерименту зібрати матеріал для емпіричного аналізу розвиненості спостережливості.

4. Емпіричним шляхом виокремити рівні спостережливості дітей 5–6 років і схарактеризувати їх.
5. Виявити особливості впливу вихователів і батьків на процес формування спостережливості дітей 5–6 років.

Поступове розв'язання завдань констатувального експерименту вимагало дотримуватися етапів дослідницької роботи: підготовчого, емпіричного, аналізу й обробки результатів. Зокрема зміст першого (підготовчого) етапу передбачав осмислення теоретичних відомостей про феномен спостережливості: структура, компонентний склад, основні критерії і показники у дітей 5–6-років, а також обиралися діагностичні методи для комплектації емпіричної методики, визначалися експериментальний дошкільний заклад і учасники експерименту (діти 5–6 років, педагогічні працівники, представники сімей).

Проаналізуємо зміст першого етапу більш детально. Так, основою вибірки досліджуваних стали діти 5–6 років, які відвідують старшу групу під назвою «Калинонька» Русанівського НВК с. Лосинівка Чернігівської області, серед яких 10 хлопчиків і 8 дівчаток (разом 18 осіб), 8 педагогічних працівників дошкільного закладу та 18 дорослих представників сімей. Загалом чисельність вибірки склали 44 особи, що уможливило зафіксувати особливості розвиненості спостережливості досліджуваних та виховних впливів дорослих.

Наступним кроком стало уточнення критеріїв і показників досліджуваного явища щодо дітей 5–6 років, чому передував аналіз БКДО (2021 року) і чинних програм дошкільної освіти. Здобуті так результати щодо спостережливості дітей 5–6 років представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії і показники розвиненості спостережливості дітей 5-6 років

<i>КРИТЕРІЇ</i>	<i>ПОКАЗНИКИ</i>
<i>розуміє головні та другорядні властивості предметів</i>	розуміє спостережливість та її роль у структурі особистості та пізнавальній діяльності; усвідомлює її спрямування на розумові завдання, набуття досвіду; розрізняє особливості спостережливості у себе, розуміє її вплив на виділенні головного у предметі, явищі; знає про причинно-наслідкові зв'язки дослідницьких дій у сприйманні; розуміє потребу у

	вдосконаленні спостережливості у себе як однієї з основних інтелектуальних властивостей

Продовження табл. 2.1

схвалює свою здатність розрізняти властивості предметів	позитивно ставиться до своєї спостережливості, здатності до аналізу; схвалює здатність виділяти головне у інших дітей, порівнює їх зі своєю; очікує на схвалення від дорослих за вміння аналізувати властивості предметів, явищ; любить спостерігати, моделювати, встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами; з великою цікавістю ставиться до спостережень; позитивно оцінює вміння особистості зосереджуватися і спостерігати;
встановлює властивості предметів, причинно-наслідкові зв'язки	проявляє у поведінці увагу й спостережливість; використовує здатність прогнозувати розгортання сюжету у у ігровій діяльності; здатен самостійно знайти встановити ознаки, особливості дій, розв'язувати завдання на уважність; бере участь у розумових іграх, дослідах, експериментуванні; прагне досягнути власні пізнавальні можливості; здатен зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне; вміє скласти план спостереження, встановити подібність–відмінність.

Розуміння спостережливості як особистісної властивості та складного феномену уможливило виділити у їх структурі такі компоненти:

- *когнітивний* (розуміє спостережливість як властивість людини виділяти головні й другорядні ознаки предметів явищ, встановити причинно-наслідкові зв'язки між предметами або явищами; розрізняє власні можливості уваги, може співвідносити їх із різними завданнями, сферами діяльності; усвідомлює необхідність розвитку і вдосконалення спостережливості; усвідомлює особисту міру розвиненості спостережливості);
- *емоційно-ціннісний* (позитивно реагує на прояви спостережливості у своїй розумовій активності; схвалює результати власної спостережливості; вважає означену рису особистісною цінністю; з повагою та зацікавленістю відноситься до уважності, зосередженості; зацікавлений у розвитку своєї спостережливості);

➤ *діяльнісний* (користується спостережливістю у звичних для себе видах діяльності для досягнення мети й отримання задоволення від розв'язання завдань на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, відповідностей, визначення головних і другорядних ознак; співвідносить спостережливість із властивостями розумової сфери людини та досягненнями у пізнанні).

Взявши до уваги компоненти досліджуваного явища, критерії і показники, підібрано діагностичні методи, які склали основу методики констатувального експерименту. Варто наголосити, що певні способи діагностики модифіковані нами відповідно до мети і завдань кваліфікаційного дослідження. Зокрема для вивчення когнітивного компоненту спостережливості дітей 5–6 років ми скористалися авторською бесідою під номером 1 «Уявлення дітей 5–6 років про власну спостережливість?». У її основу покладені запитання, які спрямовані на розуміння дітьми своєї здатності до спостереження та її ролі у процесі взаємодії із навколишнім світом. В цілому нам видавалося важливим: як саме діти 5–6 років розуміють спостережливості, за якими ознаками вони відносять людину до категорії спостережливих, які саме риси властиві такі особистості. Разом із тим важливою для нас також була інформація щодо наявних вмінь спостереження та бажання дитини ним скористатися як засобом пізнання, а також мірою успіху дітей у процесі спостереження (у більшості випадків).

Загалом у змісті бесіди було сім запитань, які мали як відкритий, так і закритий характер. Це було зроблено з наступних міркувань: а) бесіда мала вкластися у певний часовий проміжок, що не переобтяжувати дитину 5–6 років; б) там, де важливим були загальні тенденції у розумінні спостережливості ми передбачили закриті запитання, натомість, де цікавими для нас були міркування, обґрунтування – відкриті питання. Водночас бесіда проводилася із кожною окремою дитиною індивідуально у невимушеній атмосфері, що, на нашу думку, уможливило надання дітьми важливих і відвертих відповідей. В результаті взаємодії із досліджуваними було набуло понад 126 висловлювань, які стосувалися дитячих знань і міри розуміння спостережливості.

Емоційно-ціннісний компонент спостережливості дітей 5–6 років вивчався за допомогою авторської бесіди під номером 2 «Ставлення дошкільників до своєї спостережливості». У змісті бесіди представлені сім запитань, з яких два були закритими, що уможливлювало виявлення тенденцій у тлумаченні феномену дітьми та п'ять відкритих, які стимулювали досліджуваних міркувати, доводити, уточнювати власні висловлювання з приводу оцінки спостережливості як властивості їх особистості чи інших осіб. Загалом дошкільники 5–6 років мали змогу висловитися з приводу: ознак спостережливості; спілкування із людиною, яка має гарно розвинену здатність спостерігати; бажання вдосконалюватися у цьому плані; що для цього потрібно, як поводить себе дитина, коли потрібно щось дослідити, встановити наслідки дій.

Як і в випадку із бесідою під номером один, спілкування експериментатора відбувалося за звичних умов, сприятливих і невимушених обставин, у атмосфері, довіри та взаємної поваги. На основі цього методу було отримано понад 126 ціннісних висловлювань, які сприяли глибокому аналізу міркувань дітей 5–6 років з приводу спостережливості, здатності встановлювати зв'язки між подіями та ролі уваги у процесі пізнання. Розмова відбувалася індивідуально, враховуючи особливості кожної дитини.

Для уточнення наданих оцінних суджень дітей 5–6 років з приводу власної спостережливості ми скористалися проєктивним методом «Сходінки». Завдяки графічному виконанню була з'ясована самооцінка дитини спостережливості та надано їй обґрунтування у навмисно організованій розмові. Дитина пояснювала чому саме розмістила себе на певному щаблі та якими показниками чи параметрами поведінки вона при цьому керувалася.

Діяльнісний компонент спостережливості досліджувався на основі тесту встановлення відповідностей (ТВВ Дж. Кагана), проєктивна метод Спостережливість для дітей 5–6 років. Так, ТВВ складався із 12 завдань, у яких діти мали знайти ідентичну фігуру до заданого еталону на кожному завданні. Основним показником при виступала кількість помилок, які допускали діти у

процесі його виконання. Відповідно, чим більше помилок було допущено, тим менш спостережливою є досліджуваний.

Проективний метод Спостережливість спрямований на з'ясування продуктивності у виконанні завдання. Сам стимул – це аркуш паперу формату А4, на якому розміщене чорно-біле зображення, яке, на перший погляд, схоже на хаотичне переплетіння ліній, штрихів, тобто певного роду картинка. Проте у цьому зображенні є замасковані фігури, які, на перший погляд, є непомітними. Їх і варто знайти. Всього таких замаскованих фігур на зображенні тринадцять. Перед початком проведення цього методу досліджуваним надається *інструкція*: Тут на малюнку від тебе сховалися тварини. Твоє завданням відшукати їх і відмітити на цьому малюнку будь-яким прийнятним для тебе способом або вказати на них олівцем. Чим швидше їх знайдеш, тим більш спостережливий.

Обробка результатів здійснюється наступним чином: коли знайдено всі тринадцять звіряток – високий рівень спостережливості; коли дитина знайшла їх від десяти до дванадцяти – середній рівень спостережливості; а коли знайшлося менше десяти – низький рівень спостережливості.

Ще одним із методів, яким скористалися для діагностики діяльнісного компоненту було спостереження за поведінкою досліджуваних. Спостереження мало цілеспрямований характер і одночасно природнім, адже діти перебували у звичних для себе умовах і виконували буденні для себе розумові дії. Під час спостереження використовувалися сюжетні картинки, які досліджувані мали розмістити у певній логічній послідовності. Зокрема експериментатором було сформульовано завдання: упорядкувати картинки на власний розсуд, але так, щоб події, зображені на них, слідували послідовно у часі одна за одною. Спостерігаючи за процесом виконання завдання дошкільником 5–6 років відмічалися: зосередженість дитини на завданні; характер дій (упевнені–непевнені); правильна послідовність картинок, виявлення емоційних реакцій (схвалення–несхвалення, радість–смуток тощо); пояснення подій на картинках є правильним або хибним. За результатами виконання дітьми завдання

дослідник робив узагальнення, щодо рівня розвиненості у дошкільників спостережливості.

Оскільки завдання констатувального експерименту передбачали вивчення особливостей виховних впливів батьків і вихователів, то були розроблені також діагностичні методи для цього. Зокрема було створені різні за змістом анкети для вихователів і батьків. Так, перша анкета під назвою «Виховання спостережливості у ЗДО» містила 18 пунктів, шість із яких закритого характеру, оскільки містили варіанти відповіді. Зокрема вони стосувалися того чи можуть вихователі назвати свою поведінку спостережливою, чи розуміють їх вихованці сутність досліджуваного явища, чи реалізують у освітньому процесі завдання із розвитку спостережливості, які заходи проводять вихователі із батьками у цьому напрямі роботи. Натомість дванадцять відкритих запитань у анкеті стосувалися міркувань вихователів щодо сутності спостережливості, її ознак, аналізу пізнавальних ситуацій і видів діяльності у яких потрібна досліджувана риса дітям 5–6 років, якими засобами, методами та формами педагогічні працівники розвивають спостережливість, а також що потрібно робити для поліпшення всього процесу формування означеної властивості у дітей 5–6 років.

Анкета номером два «Виховання спостережливості у сім'ї» була розроблена спеціально для батьків. У її основі була закладена низка положень, які стосувалися виховних впливів батьків у родині для розвитку у сина чи доньки 5–6 років спостережливості. Анкета є авторською і розроблена відповідно до мети констатувального експерименту. Основу її склали шістнадцять пунктів. Серед них відкритих і закритих запитань було порівно, по вісім. Запитання стосувалися сутності спостережливості, необхідності її виховання у дітей 5–6 років, яка поведінка вказує на розвинену спостережливість, яка – навпаки на низьку, які методи є ефективними у вихованні досліджуваного явища, чи знає син чи донька особливості своєї спостережливості, якими методами у сім'ї намагаються розвинути спостережливість, чи існує взаємодія із вихователем ЗДО з цього питання тощо.

Взагалі за допомогою анкетування батьків вихованців і вихователів було отримано 396 висловлювань, які становили об'єктивну інформацію, оскільки використання анкет респондентами мало анонімний характер.

Після укомплектування методики дослідження спостережливості, що мала комплексний характер, перейшли до *емпіричного етапу*, на якому збирали дані, контактуючи з учасниками вибірки, що є основним у констатувальному експерименті. На третьому етапі мало місце *узагальнення результатів* дослідження, що представлено у наступних частинах кваліфікаційної роботи.

Таким чином, з метою проведення констатувального експерименту для з'ясування рівнів розвиненості спостережливості дітей 5–6 розроблено програму дослідження, реалізація якої передбачала дотримання вимог до наукового дослідження і відповідних етапів: підготовчого, емпіричного й підсумкового. На підготовчому уточнені компоненти, критерії і показники спостережливості, були дібрані методи збору даних, які утворили методику дослідження, а також укомплектована вибірка, до якої увійшли вихованці старшої групи, їх батьки та вихователі ЗДО. До методики були внесені методи, модифіковані до завдань констатувального експерименту: бесіди для дітей 5–6 років «Уявлення дітей про власну спостережливість», «Ставлення дітей до своєї спостережливості», проєктивні методи «Сходишки», «Спостережливість», тест встановлення відповідностей Дж. Кагана (варіант для дітей), цілеспрямоване спостереження, а також анкети: «Виховання спостережливості у ЗДО», «Виховання спостережливості у сім'ї». Діагностичні методи реалізовані на емпіричному етапі, а самі отримані дані, розглянуті й проаналізовані на етапі узагальнення.

2.2. Характеристика рівнів спостережливості дітей 5–6 років

У даній частині кваліфікаційної роботи були розглянуті отримані дані на емпіричному етапі у ході взаємодії із вибіркою дітей 5–6 років. Проаналізуємо

їх у такій же послідовності, у якій описані діагностичні методи констатувального експерименту.

Розглянемо результати, які розкривають *пізнавальний компонент* досліджуваного особистісного утворення. Так, відповідаючи на запитання перше бесіди про власну спостережливість, всі діти 5–6 років вказали, що їм в цілому подобається спостерігати за чимось. На запитання за чим саме їм подобається спостерігати, досліджувані надали наступні відповіді: за жучками, комахами; за метеликами, плашками, тваринами; за квітками, за травичкою; за дощем, снігом, туманом; за тим як тече вода, як горить вогонь. Отже, дітям 5–6 років подобається спостерігати за процесами, які відбуваються у природі, за поведінкою пташок і звірів, за природними явищами. Іншими словами, опитані ототожнюють спостереження як метод дослідження природного довкілля, світу флори та фауни, а також і дослідів, які можна проводити у цій сфері. Відмітимо, що діти 5–6 років не вказали на спостереження у соціумі.

Так, надаючи відповідь на третє запитання, яке стосується вміння все помічати, звертати увагу на всі деталі, 20% опитаних вказали, що їм це завжди під силу. Натомість половина дітей 5–6 років вагаються у своїй спостережливості і тому зазначили, що не знають (не знають, як тут правильно сказати). Разом із тим, 30% досліджуваних взагалі заперечили наявність у себе таких вмінь. Коли порівняти надані відповіді з тими, що діти надавали на попередні запитання, то помітно, що існує суперечність між бажанням спостерігати і наявними для цього уміннями. Проте, зафіксовано, що біля 80% опитаних визнають у себе здатність до спостереження недостатньо розвиненою.

Своєрідним поясненням стали відповіді на наступне запитання, де діти 5–6 років пояснювали чому вони саме так вважають. Одні підтверджували свій вибір: *подобається спостерігати; бо я допитливий (-а); подобаються дослід;* *подобається досліджувати поведінку птахів, звірів, комах.* Інші ж зазначали, що: *так, подобається спостерігати, але я не вмію так, як треба; я спостережливий (-а) не сильно; я не все помічаю; говорять, що неуважний.* Решта відповідей носила категоричний характер: *не знаю; не вмію; не*

хочеться; не хочу розповідати. Отже, можна сказати, що діти 5–6 років адекватно розуміють свою здатність до спостереження та свої можливості у цьому плані.

При цьому всі без винятку досліджувані змогли пояснити, яку саме людину вони вважають спостережливою: *це така людина, яка все помічає; їй цікаво досліджувати; людина, якій подобається спостерігати за явищами природи; це людина, якій подобається експериментувати, змішувати кольори у малюванні, використовувати незвичні засоби тощо.* Отже, старші дошкільники доволі добре обізнані, яку людину називають спостережливою.

Цікавими у цьому відношенні надані відповіді дітьми на запитання з щодо якостей особистості, які є притаманними спостережливій людині. Така людина всім цікавиться (допитлива), має гарний розум і добру увагу, гарно аналізує всі події, доступно про все розповідає і пояснює, здатна багато ставити дослідів і взагалі експериментувати, начитана і багато чого знає, постійно спостерігає за середовищем, аналізує; вміє передбачати події. Якщо узагальнити надані дітьми відповіді, отримаємо наступні властивості спостережливої людини: допитлива, розумна, уважна, активна, цілеспрямована, спрямована на пошук знань, здатна все доступно пояснити, готова до зміни ситуації, до нових обставин.

80% дітей 5–6 років відмітили, що завжди задоволені результатами своїх спостережень. Проте однакова кількість досліджуваних або незадоволені своїми спостереженнями (10% опитаних), або не знають який саме стан речей (не знаю).

Отже, у переважній своїй більшості діти 5–6 років розуміють сутність спостережливості, знають про її роль у пізнавальній діяльності, усвідомлюють із якими особистісними рисами вона пов'язана, осмислюють міру розвиненості її у себе самого. В цілому найбільшу міру розуміння означеної властивості виявили 20% дітей 5–6 років, ще 40% менш усвідомлюють її призначення і розвиненість у себе, а 20% - не розуміють взагалі її суть і потенціал у себе.

Розглянемо результати, які розкривають *емоційно-ціннісний компонент* досліджуваного особистісного утворення. Мета бесіди «Ставлення дітей до своєї спостережливості», полягала у з'ясуванні ставлень дітей 5–6 років до власної спостережливості та мотивації її розвитку і вдосконалення. Так, 90% опитаних відповіли, що серед їх знайомих є люди, яких можна вважати спостережливими. Натомість 10% дошкільників таких знайомих не мають. На запитання, які риси тобі подобаються у людей, зданих гарно спостерігати, 30% вказали на розум і уважність, 40% опитаних відмітили на вміння експериментувати, а решта підкреслили вміння шукати необхідну інформацію.

На запитання, що ти відчуваєш, коли спілкуєшся із спостережливою особою 50% дітей 5–6 років знову почали перелічувати досягнення таких осіб. Натомість половина вибірки старших дошкільників наголосили, що потрібно вчитися, що розвинути та вдосконалити у себе означену властивість, оскільки така людина володіє багатьма знаннями та з нею цікаво спілкуватися. Отже, можна вважати, що половина дітей 5–6 років розуміє: щоб розвинути у себе спостережливість потрібно вчитися і працювати над собою (виховувати у себе цю якість). При цьому абсолютно всі опитані виявили бажання у майбутньому стовідсотково бути спостережливою особистістю.

Разом із тим, на запитання, що для цього потрібно робити досліджувані відповідали: вивчати природу; намагатися розібратися у тому, що розповідають; тренувати власну спостережливість; отримувати знання і при цьому багато читати; знання, бажання, та навчання за допомогою дорослих (батьків і вихователів). Отже, всі опитані розуміють основний напрям розвитку у себе спостережливості: набуття знань і вмінь про природу і світ, виховання у себе здатності до спостереження.

На запитання з чого розпочати, щоб стати спостережливим всі діти також мали пояснення. Зокрема вони наголошували на тому, що потрібно багато чим цікавитися і запитувати про незнайоме у дорослих; багато проводити дослідів, експериментувати; треба гарно вчитися у школі, читати багато книжок; цікавитися незвичними подіями, явищами природи, аналізувати їх. В цілому

діти 5–6 років розуміють з чого почати та послідовність формування у себе гарної здатності до спостереження.

Також нас цікавили як вміння спостерігати діти 5–6 років оцінюють у себе: чи вміють вони за чимось організувати спостереження. Варто наголосити, що старші дошкільники у повному складі відповіли на поставлене запитання. Зокрема вони вказували, що: буду спостерігати сам (-а), а що не зрозумію, то запитаю у мами (тата); буду дивитися цікаві мультики, у яких показують як стати розумним (Фіксики, Смішарики) та розпитуватиму у дорослих. Такі відповіді надали 80% досліджених. При цьому 20% опитаних вказали, що вони будуть самостійно спостерігати, експериментувати, шукати інформацію в інтернеті, дивитися цікаві телепередачі, вчитися записувати досліди. Отже, старші дошкільники розуміють в цілому як саме потрібно спостерігати, проте 20% вибірки знають як це правильно організувати.

У наступній методиці «Сходишки» ми дізналися як саме діти оцінюють свої вміння спостерігати. На основі самооцінки вони розмістили себе на щаблях, які відображали рівень розвитку спостережливості дітей 5–6 років. На рис. 1 наведено особливості самооцінки дітьми досліджуваної риси.

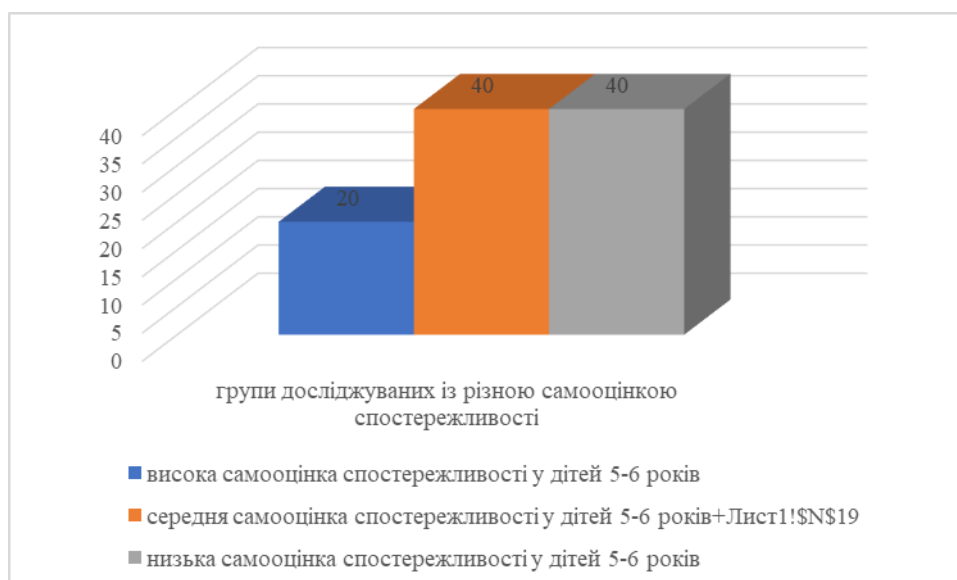

Рис. 1. Особливості самооцінки спостережливості дітей 5–6 років

Так, аналізуючи діаграму видно, що 25% дітей розмістили себе на третій, найвищій сходинці спостережливості, пояснивши, що їм все вдається помічати,

а дорослі схвалюють їх дії. Натомість 35% опитаних розмістили себе на середній сходинці, оскільки мають суперечливий досвід спостережень і говорять, що вихователі та батьки говорять про те, що вони не постійно проявляють свої вміння спостерігати, постійно щось заважає цьому. Решта досліджуваних, а це 40% розмістилися на найнижчій сходинці спостережливості, пояснивши це тим, що їм важко самим спостерігати за чимось, адже вони неуважні, неорганізовані у цьому плані й тому вони майже нічого не помічають.

Отже, дослідивши емоційно-ціннісний компонент спостережливості дітей 5–6 років ми дійшли висновку, що близько 30% опитаних розуміють і гарно оцінюють у себе цю властивість, ще 30% вибірки дітей здебільшого оцінюють позитивно свої досягнення у спостереженнях. Натомість 40% старших дошкільників вважають свій потенціал спостережливості низьким.

Розглянемо тепер результати дослідження *діяльнісного компоненту* спостережливості дітей 5–6 років. Так, за методикою «Спостережливість» були отримані наступні результати: 4 осіб мають високий рівень розвиненості якості (правильних відповідей 13; 8 осіб – середній рівень розвиненості спостережливості (правильних відповідей від 10 до 12); 8 осіб – низька міра розвиненості здатності до спостереження (показник від 7 до 9). Для зручності представимо отримані результати дослідження у графічному вигляді.

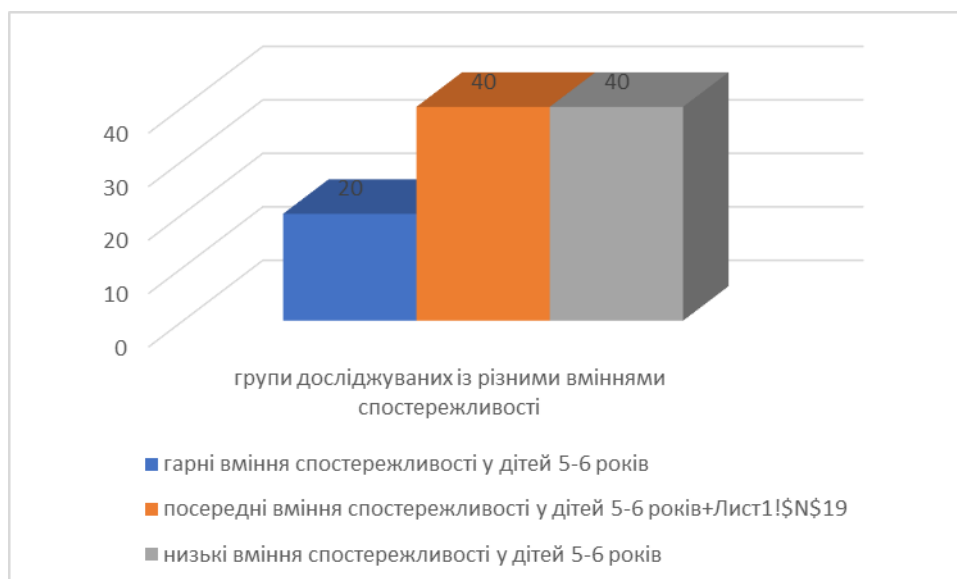

Рис. 2. Розвиненість здатності до спостереження дітей 5–6 років

Так, на рис. 2 видно, що 20% дітей 5–6 років характеризуються високим рівнем спостережливості; 40% старших дошкільників – середнім рівнем спостережливості; ще 40% досліджених – низьким рівнем розвиненості здатності до спостереження. Варто наголосити, що подібні результати особливостей сприймання нами були отримані за тестом встановлення відповідностей. Так, 25% досліджуваних більш ретельно розглядали аркуші із зображеннями й тому зробили у межах 5–7 помилок (високий рівень розвиненості пошуку відмінностей); 35% були менш уважними та зробили 7–10 помилок під час аналізу схожості–відмінності у образах зображень; 40% дітей 5–6 років зробили понад 12 помилок і тому мають низький рівень розвиненості пошуку відмінностей.

За результатами проведення спостереження було відмічено існування трьох груп досліджуваних 5–6 років: перша група дітей ретельно аналізували отримані завдання, видно було, що вони по кілька разів порівнювали матеріали, а вже після цього надавали відповіді, які у більшості випадків були вірними; друга група досліджуваних були менш уважними і не так ретельно аналізували зображення на наявність відмінностей, здебільшого вони один раз переглядали стимули на зображенні і надавали вже потім відповіді, які все ж у більшості були правильними, проте більше стало й помилок; третя група досліджуваних дуже поверхнево розв'язували завдання, поспішали надати відповідь, а після невдалої спроби починали бути більш уважними, проте значна частина відповідей була все ж невірними.

Отже, здійснивши аналіз спостережливості дітей 5–6 років за діяльнісним компонентом, зафіксували, що близько 20% дітей 5–6 років виявляли більшою мірою уважність і ретельність під час виконання завдань й тому були більш успішними у спостережливості. Натомість 40% досліджуваних були менш уважними, тому допускали невелику кількість помилок, але які впливали на результати виконання ними завдань. Останні 40% старших дошкільників були

дуже неуважними, швидко втомлювалися, допускали велику кількість помилок, швидко засмучувалися та найгірше виконували завдання.

За допомогою спостереження було виявлено, що діти відчувають деякі ускладнення під час порівнянням між собою зображень. Вказували відмінності між впевнено лише четверо дітей. Як правило, досліджувані виділяли відразу основну характерну ознаку. При цьому було помітно, що дітям 5–6 років цікаво було порівнювати між собою зразок із пропонованими зображеннями.

На основі проведеного дослідження, нами було здійснено розподіл досліджуваних 5–6 років за рівнями сформованості у них спостережливості. Основна інформація про розподіл представлена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл дітей 5-6 років за рівнями розвиненості спостережливості як особистісної властивості

Рівні	Характеристики спостережливості	Відсотки
високий	розуміє значення спостережливості у пізнавальній діяльності; усвідомлює її спрямування на розумові завдання, набуття досвіду; розрізняє особливості спостережливості у себе, розуміє, що від неї залежить виділення головного у предметі, явищі; знає про причинно-наслідкові зв'язки дослідницьких дій із сприйманням; розуміє потребу у вдосконаленні спостережливості у себе як однієї з основних властивостей особистості; схвалює здатність виділяти головне у інших дітей, порівнює їх зі своєю; очікує на схвалення від дорослих за вміння аналізувати; любить встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами; з цікавістю ставиться до спостережень; позитивно оцінює вміння особистості зосереджуватися і спостерігати; виявляє у поведінці увагу й спостережливість; використовує здатність прогнозувати розгортання сюжету у ігровій діяльності; здатен самостійно знайти встановити ознаки, особливості дій, розв'язувати завдання на уважність; бере участь у розумових іграх, дослідях, експериментуванні; здатен самостійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне	20
серед-	розуміє значення спостережливості у пізнавальній	35

ній	діяльності; усвідомлює її спрямування на розумові завдання, набуття досвіду; не завжди розрізняє особливості спостережливості у себе, проте розуміє, що від неї залежить виділення головного у предметі, явищі; здогадується про існування причинно-наслідкових зв'язків між дослідницькими діями та сприйманням; розуміє потребу у вдосконаленні спостережливості у себе як однієї з основних властивостей особистості; схвалює здатність виділяти головне у інших дітей, порівнює їх зі своєю; з нетерпінням очікує на схвалення від дорослих свого вміння аналізувати; інколи хоче встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами, але потребує допомоги дорослих; не завжди виявляє цікавість до спостережень, проте позитивно оцінює вміння особистості зосереджуватися і спостерігати; не завжди виявляє у поведінці увагу й спостережливість; інколи використовує здатність прогнозувати ігрову ситуацію; здатен самотійно або з невеликою допомогою встановити ознаки, особливості, розв'язати завдання на уважність; здебільшого бере участь у розумових іграх, дослідах, експериментуванні; інколи здатен самотійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне	
низь-кий	слабо розуміє значення спостережливості у пізнавальній діяльності; не чітко усвідомлює її спрямування на розумові завдання; не може розрізнити особливості спостережливості у себе, проте розуміє, що від неї залежить виділення головного у предметі, явищі; здогадується про існування причинно-наслідкових зв'язків між дослідницькими діями та сприйманням; розуміє потребу у вдосконаленні спостережливості у себе як важливої ознаки особистості; схвалює здатність виділяти головне у інших дітей, порівнює їх зі своєю; з нетерпінням очікує на схвалення від дорослих свого вміння аналізувати; уникає завдань на встановлення особливостей, відповідностей, причинно-наслідкових зв'язків між предметами, завжди потребує допомоги дорослих; не завжди виявляє цікавість до спостережень, але цінує вміння зосереджуватися і спостерігати; інколи виявляє у поведінці увагу й спостережливість; інколи передбачати наслідки ситуацій; здатен із допомогою встановити ознаки, особливості, розв'язати завдання на уважність; неохоче бере участь у розумових іграх, дослідах, експериментуванні; інколи може зрозуміти	45

	ситуацію, вичленити з неї головне	

Таким чином, проаналізувавши уявлення та ставлення дітей до спостережливості, а також їх практичну поведінку при виконанні завдань ми виділили три рівні розвиненості спостережливості дітей 5–6 років. Так діти з *високим рівнем* розуміють значення спостережливості у пізнавальній діяльності; знають про причинно-наслідкові зв'язки дослідницьких дій зі сприйманням; усвідомлюють потребу у вдосконаленні спостережливості; очікують схвалення від дорослих за вміння аналізувати; люблять встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами; виявляють у поведінці увагу; здатні самостійно знайти та встановити ознаки, особливості дій, розв'язувати завдання на уважність; здатні самостійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне. Діти з *середнім рівнем* у переважній своїй більшості розуміють значення спостережливості у пізнавальній діяльності; не завжди розрізняють особливості спостережливості у себе, здогадуються про причинно-наслідкові зв'язки між дослідницькими діями та сприйманням; інколи хочуть встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами, але потребують допомоги дорослих; не завжди виявляють цікавість до спостережень, проте позитивно оцінюють вміння зосереджуватися і спостерігати; не завжди виявляють у поведінці увагу й спостережливість; здатні самостійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне. Діти з *низьким рівнем* завжди потребують допомоги дорослих; не завжди виявляють цікавість до спостережень, але цінують вміння зосереджуватися і спостерігати; інколи виявляють у поведінці увагу й спостережливість; інколи можуть передбачати наслідки ситуацій; здатні із допомогою встановити ознаки, особливості, розв'язати завдання на уважність; неохоче беруть участь у дослідах, експериментуванні; інколи можуть зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне.

2.3. Виховання спостережливості дітей 5–6 років у закладі дошкільної освіти та сім'ї

Для визначення значення, якого надають дорослі спостережливості дітей 5–6 років під час виховання проаналізуємо їх відповіді на анкети, спеціально розроблені нами. Спершу проаналізуємо погляди вихователів на це питання.

Розкриваючи зміст спостережливості, вихователі відмітили, що: *це здатність людини вивчати навколишній світ, розкривати його властивості, спостерігати, аналізувати; це важлива здатність особистості, яка полягає у вмінні виділяти головне, помічати схожість між явищами за їх подібністю–відмінністю, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; це здатність особи експериментувати із матеріалами, ставити досліди, досягати поставлених завдань; особлива здатність людини, яка об'єднує у собі процеси сприймання, мислення, уваги та визначає успішність розумової діяльності.* Отже, вихователі адекватно розкривають зміст досліджуваного явища, коли відносять його і до особливостей пізнання, і до вміння досліджувати світ, спостерігати за природою, і як підґрунтя успішної розумової активності. Проте цілісність у розумінні цього феномену спостерігається лише у 50% опитаних.

На запитання про найбільш важливі ознаки спостережливості були надані відповіді, які підкреслюють вміння, необхідні для дослідників природного світу: *вміння спостерігати за погодою у різні пори року, досліджувати життя і поведінку рослин, тварин, комах у всі пори року.* З іншого боку підкреслено здатність особистості *зосереджуватися на об'єкті дослідження, повноті, влучності, самостійності у пізнанні, дослідницькій діяльності, вмінні виділяти головне та другорядне.* Варто відмітити, що педагогічні працівники суто абстрактно й доволі широко розглядають означене явище, що, на нашу думку, формує неправильне його розуміння дітьми 5–6 років. Отже, нами відмічено, що респонденти мають далеко не повне розуміння досліджуваного явища. Проте можливо вони його трактують так, як є зрозумілим дітям 5–6 років.

У наступному пункті анкети передбачалося, що вихователі відмітять чи відповідає їх поведінка сформульованим ними ж ознакам спостережливості. Думки педагогічних працівників розділилися навпіл: *одні педагоги ЗДО вважають, що так, їх поведінка відповідає ознакам спостережливої людини та в них розвинені необхідні особистісні риси, а інші навпроти, що ні, їх поведінка не відображає здатність спостерігати та в них відсутні важливі риси для цього вміння*. Отже, відповіді на означений пункт анкети підтверджує, що вихователі мають неповне уявлення про спостережливість.

При цьому дуже сумнівними є відповіді вихователів, які у своїх анкетах зазначили, що *стовідсотково ставлять свою поведінку дітям як зразок для наслідування у ситуаціях спостереження*. У таких випадках діти засвоюють неправильні стереотипи, що в цілому перешкоджає формуванню у них досліджуваної якості. Разом із тим, всі без винятку педагогічні працівники відмітили у анкетах, що вони приділяють достатню увагу для ознайомлення дітей 5–6 років із змістом поняття спостережливість.

Варто відмітити, що для цього вихователі використовують спеціальні прийоми, на основі яких створюють пізнавальні ситуації. Зокрема ці *ситуації пов'язані із різними галузями знань: природознавством, народознавством, релігійними святами, всесвітом, космосом, нашою планетою, державою Україна*, що сприяє проведенню спільних пошуків із дітьми, постановці дослідів, проведення спеціально організованих спостережень. При цьому педагогічні працівники у наступному пункті анкети відмітили, що акцентують увагу на тому як люди живуть зараз і жили раніше, наводячи при цьому слушні приклади, читаючи легенди, оповідання тощо. Все це сприяє актуалізації у дітей розумових дій, зокрема порівняння, аналізу, сприяє розвиткові уваги і спостережливості.

При цьому, як самі ж відмітили вихователі, вони не є повністю впевненими у тому чи розуміють їх вихованці сутність спостережливості, адже лише половина вихователів вважають, що діти розуміють що це. При цьому їх оцінка такого стану речей ґрунтується на власному педагогічному досвіді: *не*

всі діти можуть досягнути як люди жили у давнину; не всі діти формулюють правильні висновки, надають адекватні пояснення. При цьому 50% опитаних педагогів ЗДО вважають, що діти 5–6 років повною мірою розуміють сутність поняття і самі є спостережливими.

При цьому вихователі ЗДО відмітили, що для виховання у дітей спостережливості вони використовують різні засоби, зокрема вони: *розглядають із дітьми 5–6 років різні ілюстрації, порівнюють їх між собою; читають художні твори, аналізуючи та обговорюючи їх сюжети, діляться думками з приводу їх змісту; використовують різні наочні посібники для розвитку довільної уваги та спостережливості; використовують відеофільми, організовують спостереження за ростом рослин; спостерігають за тваринами (акваріумними рибками) у куточках природи; спостерігають за квітами на присадибних ділянках, клумбах. Всі вихователі відмітили, що для таких дітей потрібна наочність для розвитку вмінь проводити спостереження.*

Також вихователі ЗДО відмітили, що вони використовують у формуванні спостережливості різні заходи, зокрема: *традиції у святкуванні Пасхи, народних свят у різних регіонах країни; традиції, вірування народів світу, Європи зокрема; спостереження за рослинами на прогулянці у парку селища; проведення занять різного спрямування з елементами дослідницької діяльності, а також занять, які містять різні види дитячої діяльності. При цьому педагогічні працівники наголосили, що означені заходи всі було реалізовано в освітньому процесі ЗДО.*

Також цікавими були відповіді вихователів на запитання, які стосуються методів формування досліджуваного явища. Так, в основному опитані відмітили: *наочні методи, а також відеофільми про природу, працю людей у природі, дослідження космосу; нескладні досліди; праця у куточку природи; праця у природі. При цьому досліджувані відмітили, що в основному методи використовуються для групової форми взаємодії, використовуючи при цьому наведення прикладів, аналіз ситуацій, пізнавальні ситуації.*

Цікавими видалися відповіді на запитання, яке стосується особливостей співпраці з батьками у вихованні спостережливості дітей 5–6 років. Всі без винятку вихователі відмітили, що вони працюють над тим, *щоб налагодити взаємодію із сім'ями у цьому напрямі*. При цьому вони відмітили, що для досягнення цієї мети вони планують із батьками спільні заходи, зокрема прогулянки, різного роду ігри, створення малюнків до художніх творів, легенд, билин. На думку педагогічних працівників саме такі заходи сприяють покращенню виховання спостережливості дітей 5–6 років.

Також вихователі розуміють, що процес формування спостережливості дітей 5–6 років потребує вдосконалення. Із цією метою вони пов'язують перш за все посилення інтересу у дітей до самого процесу спостереження, а також пошук нових (цікавих) для дітей об'єктів спостереження.

Отже, здійснивши аналіз педагогічних впливів на спостережливість дітей 5–6 років з боку вихователів, зафіксували: неповне уявлення педагогів про сутність здатності до спостереження, її основних ознак. Разом із тим, педагогічні працівники акцентують увагу на вихованні спостережливості переважно через сферу природознавства, що призводить до обмеженості у застосуванні методів і засобів виховного впливу. Проте вихователі вважають, що вони проводять цілеспрямовану по формуванню спостережливості дітей 5–6 років, прагнуть залучити до цього батьків, щоб активізувати у дітей процеси уваги, аналітичного мислення, вміння помічати, розуміти, передбачати наслідки певних подій, виявляти зміни, особливості об'єктів.

Розглянемо погляди батьків на проблему формування у сина чи доньки спостережливості. Так, розкриваючи сутність досліджуваного поняття дорослі були більш різносторонніми ніж вихователі. Так, тлумачачи спостережливість батьки вказали, що це: насамперед знайомство з природою, із рослинами, птахами, тваринами, комахами, порами року; природним довкіллям; спостереження за змінами пір року, сезонними явищами у природі. Разом із тим, це: вміння бути уважним до дрібниць; спостерігати, цікавитися, аналізувати, міркувати; особистісні якості, які дозволяють помічати головне і

другорядне, бути уважним до дрібниць, розуміти причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами навколишнього світу. Отже, батьки більш повно розуміють досліджуване явище.

Також, вони єдині у поглядах, як і вихователі, у тому, що доцільно й обов'язково розвивати спостережливість дітей 5–6 років. При цьому лише 40% опитаних вважають, що у них гарно розвинена здатність спостерігати. Напроти 60% респондентів, які схильні до думки, що вони не є спостережливим людьми взагалі. Також батьки мають дещо інші погляди на спостережливість сина чи доньки. Так, 60% опитаних вважають, що їх дитина 5–6 років має гарну здатність до спостереження. Натомість 15% вибірки дорослих тяжіють до думки, що їх синь чи донька має низьку міру здатності до спостереження. Також немалий відсоток опитаних вагається у питанні, наскільки добре їх діти розвинені у плані спостережливості. У цьому випадку можна відмітити, що батьки зовсім слабо орієнтуються у показниках спостережливості старших дошкільників, що і зумовило такі відповіді.

Проте відповіді батьків на наступний пункт анкети дещо спростували наші припущення. Так, дорослі члени сімей вважають, що основними особистісними рисами, які властиві спостережливій людині, є: *розумі допитливість; вміння проаналізувати ситуацію; уважність і вміння виправити ситуацію, передбачати її наслідки; зосередженість, наполегливість, вміння тривалий час працювати; працелюбність; широкі інтереси; дослідницькі вміння*. Отже, батьки доволі повно описали якості, що характеризують спостережливість особистості.

Розділилися думки батьків з приводу їх зорієнтованості у проблемі виховання спостережливості навпіл. Так, одна частина дорослих вважає, що вони добре орієнтуються у цій проблемі, а інші, навпаки – дуже погано. При цьому вони так аргументували своє бачення: серйозне, уважне, турботливе проти недостатньо уважного.

Разом із тим, цікавими виявилися їх пояснення такого ставлення: *пропоную дитині різну інформацію, розповідаю; разом читаємо енциклопедії*

різні, дивимося цікаві пізнавальні телепередачі; розказую, показую, наводжу різну інформацію, демонструю досліди, експерименти; не надаю готові відповіді, стимулюю дитину до самостійних міркувань. Натомість батьки іншої групи навели такі пояснення: *не приділяю спостереженню дитини належної уваги; немає зовсім для цього часу; я мало на чому розуміюся, щоб розповідати про це синові чи доньці; не завжди можу зрозуміти сам, щоб пояснити іншим, у першу чергу дітям 5–6 років.* Отже не всі батьки усвідомлюють себе спостережливими та можуть це аргументувати.

Разом із тим всі батьки відмітили, що їх діти розуміють спостережливість, надавши наступні пояснення: *адже дитина пізнає навколишній світ; думає, міркує над проблемними питаннями; проявляє активність і допитливість, а також спостерігає за сезонними явищами; чимось цікавиться, аналізує це; міркує, пізнає себе, інших; знаходить подібне–відмінне, встановлює причинно-наслідкові зв'язки.* При цьому дорослі відмітили, що використовують у вихованні спостережливості певні методи і прийоми: *наочні; читання художньої літератури та казок; розповіді, бесіди, аналіз легенд, білин, казок народів світу; пошук в інтернеті; досліди, експерименти з дітьми.* Отже, дорослі у сім'ї прагнуть до формування у дітей спостережливості.

На запитання, які методи вважаєте найбільш ефективними у цьому плані, батьки вказали на дві груп: *наочні й ті, де дитина має виявити власну активність у пізнавальній діяльності –це досліди, експерименти, обговорення питань, бесіди і розмови з дорослими, спостереження за природою.* Отже, у сімейному вихованні дорослі використовують достатньо широкий арсенал методів і прийомів роботи з дітьми 5–6 років. Також їх активна позиція у освітньому процесі підтверджується наданими відповідями, у яких 85% опитаних вказали, що здійснюють вправління сини чи доньки у спостереженні. При цьому вони зазначили, що стимулюють дітей міркувати, формулювати й висловлювати власні думки; відповідають на дитячі запитання; ходять на екскурсії, прогулянки, активно обговорюють цікаву інформацію; читають тощо. Осторонь цього процесу лишається 15% дорослих.

Останні пункти анкети стосувалися взаємодії батьків із вихователями. Так, 25% дорослих зізналися, що постійно цікавилися у вихователя тим, як саме потрібно виховувати у дітей спостережливість. Натомість 75% батьків, вказали, що роблять це також, але не регулярно. При цьому 75% опитаних підкреслили, що отримали вичерпну відповідь на своє запитання та допомогу від педагога ЗДО у повному обсязі. Однакова кількість батьків (по 12.5%) отримала часткові відповіді й допомогу, а інша група не отримала нічого (адже вони не зверталися). Також деякі батьки хотіли б, щоб вихователів приділив їм більш достатньо часу для консультування, а дехто хотів би мат більше часу, щоб самому розібратися.

Отже, можемо відмітити, що батьки в цілому приділяють увагу розвитку у сина чи доньки спостережливості. Проте їм складно її формувати у дітей 5–6 років, оскільки вони слабо орієнтуються у показниках розвиненості, але при цьому вони добре розуміють із якими особистісними властивостями та здібностями пов'язана спостережливість. При цьому більшість батьків у сімейному вихованні використовують низку методів впливу, стимулюють дітей до спостережень, міркувань, встановлення подібності–відмінності, плідно співпрацюють у цьому напрямі з вихователями.

Таким чином, вихователі, як і батьки мають неповне уявлення про сутність здатності до спостереження, її основних ознак. Педагоги акцентують увагу більше на вихованні спостережливості у сфері природознавства, що призводить до обмеженості у застосуванні методів і засобів виховного впливу. Натомість батьки стимулюють дітей до міркувань через ознайомлення із особливостями життя людей у різні часи через читання легенд, казок оповідань, а також стимулюють дітей міркувати, аналізувати, обговорювати події. Проте вихователі вважають, що вони проводять цілеспрямовану по формуванню спостережливості дітей 5–6 років, прагнуть залучити до цього батьків, щоб активізувати у дітей процеси уваги, аналітичного мислення, вміння помічати, розуміти, передбачати наслідки певних подій, виявляти зміни, особливості об'єктів. При цьому більшість батьків у сімейному вихованні стимулюють

дітей до спостережень, міркувань, встановлення подібності–відмінності, співпрацюють із педагогами.

2.4. Рекомендована система роботи з формування спостережливості дітей 5–6 років

Працюючи над рекомендованою системою роботи з оптимізації процесу розвитку спостережливості дітей 5–6 років, ми, перш за все, намагалися дотримуватися отриманих результатів теоретичного й емпіричного дослідження означеної проблеми, а також змодельовати вдосконалення розвитку сприймання й спостережливості особистості дитини старшого дошкільного віку у контексті збагачення пізнавальної сфери дошкільника. Також при цьому прагнули врахувати й особливості розвиненості у дітей п'яти-шести років досліджуваного особистісного феномену.

Теоретичним підґрунтям рекомендованої системи роботи стали найбільш актуальні у дошкільній освіті підходи: особистісно орієнтований і діяльнісний. Так, особистісно зорієнтований підхід передбачає акцентування уваги на всіх компонентах особистості дошкільника, зокрема його мотивах і інтересах. У нашому випадку саме мотивація дітей до експериментування й збагачення сфери інтересів (досліди, експериментування, творчість у пошуку знань, пізнавальна мотивація) власне й визначатимуть ефективність формувальних впливів. Варто зазначити, що у дошкільній освіті особистісний підхід розробляють І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Поніманська, І. Дичківська, Т. Фасолько та ін.

Діяльнісний підхід акцентує увагу на процесуальному аспекті формування знань дошкільника, зокрема його активності. При цьому основне положення цього підходу – розвиток особистості відбувається у самому процесі діяльності та разом із цим відбувається й вдосконалення самої діяльності. Тому основний акцент у програмі зроблено на самих експериментах дітей, на їх вправлянні в засобах і формах пошукової діяльності. При цьому ми намагалися

врахувати основні напрями діяльнісного підходу в дослідницькій активності старших дошкільників, які розробляють І. Бех, Г. Беленька, Н. Лисенко, О. Половіна, Т. Зайцева, З. Плохій та ін.

Означені підходи, особистісно орієнтований, діяльнісний мають конкретизуватися у педагогічних умовах. Зокрема основними положеннями, які розкривають зміст найбільш впливових змінних формульованого експерименту стали наступні: *а) збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності; б) вправлення дітей старшого дошкільного віку у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій; в) ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності.*

Так, обґрунтовуючи першу педагогічну умову – *збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності* – ми виходили з того, що старші дошкільники мають усвідомити, що у пізнанні властивостей предметів ефективними є їх дослідницькі дії, що спрямовані на конкретний результат. Саме тому діти 5–6 років мають розуміти яким має бути нескладний експеримент, у ході якого, скориставшись дослідницькими діями, з'ясувати для себе властивості різних предметів. При цьому зокрема діти мають розуміти, що таке припущення (гіпотеза). Так, виконуючи дослідницькі дії, зокрема помістивши у ємність із водою різні предмети (кнопку, дощечку, човник), попередньо сформулювати припущення з приводу того чи будуть обрані предмети триматися на воді й від яких властивостей це залежить. Варто також зазначити, що на основі дослідницьких дій розвивається наочно-дійове мислення. Означені дії, що стимулюються вихователем у процесі навчання, мають бути зорієнтованими на результат, адже у цьому і полягає їх цінність у розвитку спостережливості.

Обґрунтовуючи другу педагогічну умову – *вправлення дітей старшого дошкільного віку у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій* – ми виходили з того, що з'ясування малопомітних ознак предметів з метою розвитку у дітей 5–6 років спостережливості можна

здійснювати на основі елементарних дослідів, у ході яких вихователь спільно з дошкільниками формує спеціальні умови, що допомагають виділити певну малопомітну ознаку. Зокрема до таких належать досліди з різними природними матеріалами, у тому числі й сезонними. Так, це перетворення води на пару, снігу на воду; досліди з піском і глиною, з воском. Такі експерименти сприяють тому, що діти краще осмислюють явища, які мають місце у навколишньому світі, виділяють істотні зв'язки між ними. Так, на основі дослідів і експериментування у дітей 5–6 років формується їх спостережливість, вміння порівнювати, встановлювати відповідність, висловлювати гіпотези, робити узагальнення, формулювати висновки тощо.

Обґрунтовуючи третю педагогічну умову – *ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності* – ми виходили з того, що саме дії дорослих сприяють тому, що у найкоротший проміжок часу можливо надати дітям інформацію, поставити перед ними дослідницьке завдання, окреслити шляхи його розв'язання. При цьому дорослим варто пам'ятати, що у роботі з дітьми 5–6 років, коли формуються лише перші уявлення про навколишню дійсність, недостатньо лише прочитати чи розповісти, але й потрібно демонструвати предмети або їх образи, а також і можливі дії із ними.

При цьому найбільш доцільно для дітей старшого дошкільного віку поєднувати образний і словесний способи передавання навчального матеріалу, що дозволить невимушено спілкуватися з дітьми, спостерігати за реакціями, посилювати їх активність, або стримувати її, іншими словами здійснювати при цьому педагогічне керівництво дослідницькою діяльністю старших дошкільників.

При цьому сам зміст програми об'єднує у собі кілька напрямів сучасної дошкільної освіти, зокрема пізнавальний і художньо-естетичний. При цьому дібрані засоби можна використовувати під час різних форм організації освітнього процесу в сучасному дошкільному закладі.

Наповнюючи програму прийомами та методами роботи орієнтувалися на забезпечення завдань, розв'язання яких в цілому сприятиме більш інтенсивному перебігу процесу вдосконаленню особистісного утворення дітей старшої групи, а також у більшій мірі забезпечуватиме готовність дорослих на забезпечення принципів і умов розвитку спостережливості.

При цьому пріоритетними напрямами у розвитку спостережливості старших дошкільників 5-6 років визначено: а) збагачення дитячого досвіду дослідження предметів і явищ навколишнього світу; б) сприяння використанню дітьми набутих ними вмінь у подібних обставинах; забезпечення самостійних проявів спостережливості у пізнанні; в) формування вміння виявляти суттєві властивості предметів і явищ, розуміти причинно-наслідкові зв'язки між ними; г) забезпечення позитивного ставлення до нових знань, набутого та нового досвіду; д) виховання вмінь довільного планування спостереження, пошукової активності на всіх його етапах; активна участь батьків і педагогів у процесі формування спостережливості дітей 5–6 років.

Одночасно до змісту програми включені також засоби, які мають вплинути на дорослих. При цьому методи й прийоми переслідують наступні цілі: а) впорядкування й систематизацію знань і уявлень щодо сутності, особливостей розвитку та значення спостережливості для особистісного зростання дітей 5-6 років; б) включення в освітній процес продуктивних видів діяльності для забезпечення набуття пізнавального досвіду проявів спостережливості дошкільників; в) створення й привнесення у освітній процес проблемних ситуацій, з метою стимулювання самостійних пошукових дій; г) підбір цікавих для дітей старшого дошкільного віку дослідів, експериментів.

Беручи до уваги результати констатувального експерименту, відомості з наукових і методичних джерел, визначили, що зростання у дітей 5-6 років міри спостережливості залежить від цікавої й посиленої дослідницької діяльності, що передбачає проблемний характер подання нових відомостей. Разом із тим, зміст програми спрямований на поглиблення інтересів дошкільників, прищеплення ціннісного ставлення дітям до нового досвіду, до пошукової

активності, до формування мотивації набуття нових знань і вдосконалення особистісного досвіду експериментальної діяльності старших дошкільників.

Доречно також відмітити, що добираючи різні форми для змісту програми визначальними для нас стали наступні концептуальні положення:

- обов'язкове досягнення дітьми 5-6 років результатів у процесі виконання пізнавальних завдань;
- необхідність проявів самостійності, дієвого ставлення, вольових зусиль у процесі роботи;
- доцільність, дієвість і ефективність дібраних методів і прийомів, у плані впливу на інтелектуальну сферу в цілому й на спостережливість дітей 5-6 років зокрема;
- доступність обраних завдань для цієї вікової категорії.

Загалом програму оптимізації розвитку спостережливості дітей 5–6 років ми розуміли як штучно насичене розвивальне середовище, яке вкладає сукупність методів і прийомів, що, за умов їх доцільного та виваженого використання, здатні ефективно впливати на пізнавальну сферу, стимулюючи дошкільників до проявів активності у пошуку знань у звичних та одночасно цікавих видах діяльності. Особливий акцент у програмі зроблений на експериментальній діяльності дітей у природі, а також продуктивних видах дитячої діяльності. Саме на їх основі передбачається робота з ознайомлення старших дошкільників зі світом, природою, властивостями предметів і явищ навколишньої дійсності. Разом з тим у програмі закладені й ігри для дітей, оскільки ця діяльність є провідною у цьому віці.

Так, згідно першої педагогічної умови *збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності* – ми провели з ними низку бесід, у яких обговорювали особливості експериментування. Так, програмою було передбачено такі бесіди, як «Що таке дослід (експеримент)», «Які поводити себе під час експерименту», «Як сформулювати припущення», «Як повідомити про завершення дослід», «Як самому провести дослід». Всього змістом

передбачено 5 бесід. Їх основне спрямування – пояснення особливостей самої дослідницько-експериментальної діяльності дітям, а також основних правил поведіння під час дослідів й експериментів. Також означені бесіди спрямовані на усвідомлення дітьми основних компонентів означеної діяльності: припущення (гіпотези) і як його сформулювати, самого ходу дослідів й спостереження за ним (пошук нових знань), а також і результати (знання про нові властивості чи ознаки). Мета означених бесід – формування у дітей позитивного ставлення до дослідницької діяльності й збагачення уявлень про її основні компоненти.

Наступним засобом, що забезпечуватиме дотримання першої педагогічної умови – проведення заняття, що має дослідницький характер на тему «Щоб здоровими зростати, потрібно вживати корисну їжу». Основна мета заняття полягала у розвитку загальних вмінь пізнавального характеру: висунення припущення, спостереження, порівняння, узагальнення, висловлення власної думки, обґрунтування (або доведення) думки. У змісті заняття представлено різні форми роботи, серед яких є пошукова діяльність і практична робота. Сам зміст заняття представлено у додатках (Додаток Г).

З метою забезпечення другої педагогічної умови – *вправлення дітей старшого дошкільного віку у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій* – було дібрано наступні засоби: цікаві дослідів й експерименти, проблемно-пошукові ситуації. Демонстрування дослідів дорослими має сприяти виникненню вміння спостерігати у дітей. Зокрема програма містить дослідів, які допомагають з'ясувати основні властивості води (прозорість, немає запаху, немає смаку, переважно рідина, випаровування), піску (сипучість, можливість вбирання води та можливості конструювання споруд). Означені дослідів мають стимулювати дітей до надання пояснень, прояву емоцій, позитивного ставлення до таких дій дорослих, а також спрямовувати на встановлення взаємозв'язків між предметами та явищами. Варто відмітити, що все що демонструє дорослий має проговорюватися, оскільки дитина 5-6 років краще запам'ятає та зрозуміє саму процедуру

проведення та спрямування самого дослідження, зможе підсумувати його. Перелік дослідів з водою (Додаток Е) з піском (Додаток Є)

Програмою передбачено використання дорослими показу нетрадиційних способів зображення у малюванні та розкриття зображальних властивостей окремих художніх матеріалів. Зокрема, *малювання на восковій основі, графічні малюнки на спеціальній основі, ниткографія, плямування*. Їх варто проводити як у вільний від занять час, так і у структурі окремих занять з образотворчої діяльності. Вони інформуватимуть дітей 5-6 років про можливості створення образів, підкреслять їх виразність, викликать інтерес до експериментів, а також змушуватимуть дошкільників самих активно експериментувати з різними художніми засобами та матеріалами (набувати нові знання та досвід).

Решта завдань, проблемно-пошукових ситуацій знаходяться у додатках (Додаток Д) Вони змушують дитину виявляти активність, експериментувати, дізнаватися нові факти, досягати поставленої мети.

З метою забезпечення третьої педагогічної умови – *ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності* – нами розроблено самостійно й дібрано засоби для взаємодії із вихователями та батьками. Зокрема для педагогів ЗДО були розроблені дві міні-лекції та одна консультація. Так, у *першій міні-лекції Спостережливість у дошкільному віці* міститься матеріал, який покликаний розкрити сутність особистісного утворення, ознаки у дітей дошкільного віку, взаємозв'язок з пізнавальною потребою, спрямування на відкриття нових знань і досвіду пізнавальних дій.

У другій міні-лекції *Стимулювання розвитку спостережливості дітей 5-6 років* містяться відомості про етапи розвитку спостережливості у дошкільному дитинстві, про зв'язок феномену з пізнавальними інтересами дітей, їх допитливістю, про важливість планомірної роботи для її розвитку, потенціал різних засобів для її розвитку. У консультації *Логічні головоломки для дітей* міститься матеріал щодо особливостей цього засобу, можливостей

використання з дітьми 5-6 років, основні види та рекомендації для застосування в умовах ЗДО.

Також для педагогів програмою передбачено проведення майстер-класу на тему: *«Експериментування з різними матеріалами»*, основна мета якого вказати на незвичні властивості природних матеріалів і використання їх у педагогічній діяльності з метою організації дослідницької діяльності й експериментів дітей 5–6 років. У змісті означеного заходу передбачені досліди з водою, піском, льодом і магнітом. Зміст самого заходу знаходиться у додатках

Для батьків було розроблені консультації *Як зрозуміти, що таке спостережливість* та *Як стимулювати спостережливість дітей 5–6 років*. Так, у першій з них міститься інформація про сутність, ознаки, особливості спостережливості дітей 5-6 років, допитливість, методи впливу на особистісну якість. Зміст другої консультації складають практичні рекомендації щодо стимулювання розвитку спостережливості. У консультації є відомості про подорожі, інтелектуальну діяльність, дослідницьку діяльність.

Таким чином, нами було розроблено на основі отриманих теоретичних й емпіричних результатів програму для сприяння більш ефективному розвитку та вдосконаленню спостережливості дітей 5–6 років у практиці дошкільної освіти. Зміст програми поєднує у собі пізнавальний (екологічний) і художній напрями виховання. Програму оптимізації розвитку спостережливості дітей 5-6 років розуміємо як штучно створене та насичене розвивальне середовище, що містить сукупність методів і прийомів, які за умов доцільного та виваженого використання, здатні ефективно впливати на пізнавальну сферу, стимулюючи їх до пошуку знань у звичних та одночасно цікавих для них видах діяльності.

Підґрунтям рекомендованої системи роботи було визначено особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, а основними педагогічними умовами, що їх уможливають в освітньому процесі у напрямі вдосконалення спостережливості було обґрунтовано наступні: *а) збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності; б) вправлення дітей старшого дошкільного віку*

у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій; в) ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності. Засоби роботи у програмі систематизовані відповідно з визначеними педагогічними умовами.

Висновки до другого розділу

З метою проведення констатувального експерименту для з'ясування рівнів розвиненості спостережливості дітей 5–6 розроблено програму дослідження, реалізація якої передбачала дотримання вимог до наукового дослідження і відповідних етапів: підготовчого, емпіричного й підсумкового. До методики були внесені методи, модифіковані до завдань констатувального експерименту: бесіди для дітей 5–6 років «Уявлення дітей про власну спостережливість», «Ставлення дітей до своєї спостережливості», проєктивні методи «Сходинки», «Спостережливість», тест встановлення відповідностей Дж. Кагана (варіант для дітей), цілеспрямоване спостереження, а також анкети: «Виховання спостережливості у ЗДО», «Виховання спостережливості у сім'ї». Діагностичні методи реалізовані на емпіричному етапі, а самі отримані дані, розглянуті й проаналізовані на етапі узагальнення.

Проаналізувавши уявлення та ставлення дітей до спостережливості, а також їх практичну поведінку при виконанні завдань ми виділили три рівні розвиненості спостережливості дітей 5–6 років: високий (20%), середній (35%) і низький (45%). Надавши якісну характеристику розвиненості спостережливості дітей 5–6 років ми дійшли висновку, що 80% досліджуваних недостатньо розвинена спостережливість.

Педагоги акцентують увагу більше на вихованні спостережливості у сфері природознавства, що призводить до обмеженості у застосуванні методів і засобів виховного впливу. Натомість батьки стимулюють дітей до міркувань через ознайомлення із особливостями життя людей у різні часи через читання легенд, казок оповідань, а також стимулюють дітей міркувати, аналізувати, обговорювати події. Проте вихователі вважають, що вони проводять цілеспрямовану по формуванню спостережливості дітей 5–6 років, прагнуть залучити до цього батьків, щоб активізувати у дітей процеси уваги, аналітичного мислення, вміння помічати, розуміти, передбачати наслідки певних подій, виявляти зміни, особливості об'єктів. При цьому більшість

батьків у сімейному вихованні стимулюють дітей до спостережень, міркувань, встановлення подібності–відмінності, співпрацюють із педагогами.

Програму оптимізації розвитку спостережливості дітей 5-6 років розуміємо як штучно створене та насичене розвивальне середовище, що містить сукупність методів і прийомів, які за умов доцільного та виваженого використання, здатні ефективно впливати на пізнавальну сферу, стимулюючи їх до пошуку знань у звичних та одночасно цікавих для них видах діяльності. Підґрунтям рекомендованої системи роботи було визначено особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, а основними педагогічними умовами, що їх уможливають в освітньому процесі у напрямі вдосконалення спостережливості було обґрунтовано наступні: *а) збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності; б) вправлення дітей старшого дошкільного віку у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій; в) ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності.* Засоби роботи у програмі систематизовані відповідно з визначеними педагогічними умовами.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичний і емпіричний аналіз проблеми розвитку спостережливості дітей 5–6 років у експериментальній діяльності ми дійшли наступних висновків:

За першим завданням з'ясовано, що спостережливість досліджується науковцями філософії, педагогіки та психології. На сьогодні визначено, що спостережливість є унікальною здатністю людини, яка об'єднує навколо себе сенсорні й абстрактні пізнавальні розумові дії, увагу як форму організації і спрямування свідомості людиною на певний об'єкт пізнавальної діяльності, емоційно-вольові процеси, допитливість, мотивація нових знань, в результаті яких ідентифікуються подібні та відмінні ознаки, встановлюються відповідність між предметами, прогнозуються події, робляться припущення.

Спостережливість особистості проявляється у складній пізнавальній діяльності, яка називається спостереження, що є проявом пошукової активності особистості. На сьогодні спостереження розуміють як складну аналітико-синтетичну діяльність, що передбачає набуття нових знань, самостійність і успішність виконання завдання. Спостережливість розвивається починаючи із віку 5–6 років, оскільки у цей момент означена здатність є сенситивною до свого розвитку та впливів зовні, адже формується самостійність дитини, що супроводжується жагою пізнання навколишнього світу, відкриттям нових фактів, дослідницькою активністю.

За другим завданням було з'ясовано, що розвиток спостережливості відбувається у контексті цілеспрямованого виховання особистості, де важливу роль відіграють такі її риси, як відповідальність, цілеспрямованість, здатність формулювати завдання. Разом із цим відбувається розширення інтересів, утворення структури пізнавальних процесів (інтелекту) та виникнення абстрактних розумових дій, зокрема уяви, мислення, мовлення у віці 5–6 років. Все це сприяє розвитку організації пізнавальної діяльності дитини, що вимагає цілеспрямованого спостереження, узагальнення фактів, формулювання висновків, прогнозування наслідків. Специфіка розвитку спостережливості

дітей 5–6 років полягає у особливому зв'язку із мовленням і формуванням довільної уваги, які розвиваються у контексті логіки, зростання понятійного мислення, що відіграє важливу роль у регулюванні пізнавальної поведінки дітей.

Зафіксовано, що найбільш дієвим засобом розвитку спостережливості у дітей 5–6 років є дослідницько-експериментальна діяльність, що розглядається як особлива пізнавальна активність дошкільників у процесі знання отримуються шляхом експериментування. Завдяки означеній активності у дітей розвиваються розумові дії мислення, пам'яті, уяви, спостереження, формуються властивості особистості, зокрема спостережливість, допитливість, пошукова активність. У старшому дошкільному віці дослідницька діяльність зацікавлює і захоплює дітей, оскільки в них стрімко зростають пізнавальні можливості. Дослідницько-експериментальна діяльність потребує організації й планування з боку дорослих, а, отже, є педагогічно керованою технологією. При цьому вона може бути реалізована з дітьми як спільна діяльність із дорослими або як самостійне проведення дослідів, як сумісна діяльність із батьками в дослідницькому проєкті.

З другим завданням з'ясовано, що розвиненість спостережливості дітей 5–6 років має наступні особливості: високий рівень (20%), середній рівень (35%) і низький рівень (45%). Було схарактеризовано означені рівні. Так діти з *високим рівнем* розуміють значення спостережливості у пізнавальній діяльності; знають про причинно-наслідкові зв'язки дослідницьких дій зі сприйманням; усвідомлюють потребу у вдосконаленні спостережливості; очікують схвалення від дорослих за вміння аналізувати; люблять встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами; виявляють у поведінці увагу; здатні самостійно знайти та встановити ознаки, особливості дій, розв'язувати завдання на уважність; здатні самостійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне. Діти з *середнім рівнем* у переважній своїй більшості розуміють значення спостережливості у пізнавальній діяльності; не завжди розрізняють особливості спостережливості у

себе, здогадуються про причинно-наслідкові зв'язки між дослідницькими діями та сприйманням; інколи хочуть встановлювати особливості, відповідності, причинно-наслідкові зв'язки між предметами, але потребують допомоги дорослих; не завжди виявляють цікавість до спостережень, проте позитивно оцінюють вміння зосереджуватися і спостерігати; не завжди виявляють у поведінці увагу й спостережливість; здатні самотійно зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне. *Діти з низьким рівнем* завжди потребують допомоги дорослих; не завжди виявляють цікавість до спостережень, але цінують вміння зосереджуватися і спостерігати; інколи виявляють у поведінці увагу й спостережливість; інколи можуть передбачати наслідки ситуацій; здатні із допомогою встановити ознаки, особливості, розв'язати завдання на уважність; неохоче беруть участь у дослідях, експериментуванні; інколи можуть зрозуміти ситуацію, вичленити з неї головне.

Загалом проаналізувавши характеристики спостережливості дітей 5–6 років дійшли висновку, що 80% досліджуваних мають негаразди у її розвитку.

За четвертим завданням досліджено, що дорослі недостатньо приділяють уваги формуванню у дітей спостережливості. Зокрема вихователі ЗДО акцентують увагу більшою мірою на розвитку спостережливості у сфері природознавства, що призводить до обмеженості у застосуванні методів, прийомів і засобів виховного впливу. Натомість батьки стимулюють дітей до міркувань через ознайомлення із особливостями життя людей у різні часи через читання легенд, казок оповідань, а також стимулюють дітей міркувати, аналізувати, обговорювати події. Проте вихователі вважають, що вони проводять цілеспрямовану по формуванню спостережливості дітей 5–6 років, прагнуть залучити до цього батьків, щоб активізувати у дітей процеси уваги, аналітичного мислення, вміння помічати, розуміти, передбачати наслідки певних подій, виявляти зміни, особливості об'єктів. При цьому батьки неохоче йдуть на контакт і уникають співпраці з вихователями ЗДО у цьому напрямі.

Разом із тим, з'ясовано, батьки в цілому приділяють увагу розвитку у сина чи доньки спостережливості. Проте їм складно її формувати у дітей 5–6

років, оскільки вони слабо орієнтуються у показниках розвиненості спостережливості, але досить добре розуміють із якими особистісними властивостями та здібностями пов'язана спостережливість дошкільників. При цьому переважна більшість батьків у сімейному вихованні стимулюють дітей до спостережень, міркувань, встановлення подібності–відмінності, але зовсім неохоче співпрацюють із педагогами у цьому напрямі освітньої роботи.

За п'ятим завданням було розроблено рекомендовану систему роботи з оптимізації розвитку спостережливості дітей 5-6 років, яку розуміємо як штучно створене та насичене розвивальне середовище, що містить сукупність методів і прийомів, які за умов доцільного та виваженого використання, здатні ефективно впливати на пізнавальну сферу, стимулюючи їх до пошуку знань у звичних та одночасно цікавих для них видах діяльності. Підґрунтям рекомендованої системи роботи було визначено особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, а основними педагогічними умовами, що їх уможливають в освітньому процесі у напрямі вдосконалення спостережливості було обґрунтовано наступні: *а) збагачення досвіду старших дошкільників про основні ознаки й можливості дослідницько-експериментальної діяльності; б) вправлення дітей старшого дошкільного віку у використанні засобів експериментальної діяльності, передусім дослідницьких дій; в) ознайомлення батьків і вихователів із методами та формами дослідницько-експериментальної діяльності.* Засоби роботи у програмі систематизовані відповідно з визначеними педагогічними умовами

Перспективами подальшого наукового дослідження є емпірична перевірка педагогічних умов і системи роботи з розвитку спостережливості дітей 5–6 років у формувальному експерименті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти: проблеми теорії, методології, практики. *Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки: зб. наук. пр.* Миколаїв, 2004. Вип.8: Василь Сухомлинський і сучасність: особистість у навколишньому середовищі. С. 9.
2. Андрущенко В.П. Філософія освіти 21 століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти.* 2005. №1. С. 5–17.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Дошкільне виховання. 2021. (Спецвипуск). 37 с.
4. Безцінний порадник для батьків майбутніх школярів/ С. Харитонова та ін. Київ: Шкільний світ, 2009.120с.
5. Беленька Г. Експериментальна дослідницька діяльність дітей у природі як технологія пізнавального розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2013. №11. С.6-10.
6. Беленька Г. Експериментування крок до пізнання. *Дошкільне виховання* 2007.№5. с. 7-10.
7. Біла І. Спостережливість – ключ до пізнання. *Дошкільне виховання.* 2008. № 4. С. 9–11.
8. Біла І. Уроки в природі: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2005. Ч. I. 80 с.
9. Біла І. М. Психологія творчого конструювання у дошкільному віці. Київ: Веселка, 2011. 431 с.
10. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» /за заг. ред. О. В. Низковської. 2020. 256 с.
11. Ваганова Н. А. Психолого-педагогічні основи перцептивного розвитку дитини. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2011. № 13. С. 85- 91.

12. Ваганова Н. А. Стратегічні тенденції аналогізування і комбінування в процесі розуміння дошкільниками нових завдань. *Стратегії творчої діяльності: Школа В. А. Моляко*. Київ: Освіта України, 2008. С. 201-264.
13. Ватаманюк Г. А. Інтелектуальна гра, як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників. Початкова школа. 2008. № 6. С. 40 - 43.
14. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. 220 с.
15. Вікова та педагогічна психологія: навч. пос. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. К.: Просвіта, 2004. 416 с.
16. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2015. 400 с.
17. Впевнений старт: альбом з художньо-творчої діяльності дитини. В 3-х частинах. Ч.1. Укл.: В.В.Рагозіна, Н.В.Очеретяна. Київ: Українська академія дитинства. 2017. 32 с.
18. Гавриш Н. В., Брежнєва О. Г., Кіндрат І. Р. Розумне виховання сучасних дошкільнят. Методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 176 с.
19. Гарькавець О. М. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника під впливом інноваційних педагогічних технологій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2011. № 45. С. 39-43.
20. Гільбух Ю.З. Діагностика і виховання спостережливості. *Радянська школа*. 1991. № 5. С.19–25.
21. Гулько Ю. Структура та види дитячого творчого експериментування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Т.31 (70) 2020. № 4. С. 196-201.
22. Демидова А. С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2006. №10. 10 с.

23. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
24. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
25. Запорожець О. В. Психологія. Підручник для дошкільних педагогічних училищ. Київ: Вид-во «Радянська школа», 1967. 224 с.
26. Карапузова І., Бурсова С. Дитяче експериментування: реалії та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. №9 (63). С. 39-49.
27. Книга національної освіти України / Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. К., 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>
28. Коренева І. М. Розвиток спостережливості молодших школярів у процесі вивчення природничого матеріалу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: ... 13.00.09 «Теорія навчання». Київ, 2003. 21с.
29. Крутій К., Денисова І. Ігрова діяльність, дитяче експериментування: STREAM-освіта. *Дошкільне виховання*. 2022 №5. С. 4-7.
30. Ладивір С. О. Розвивальні можливості дослідницького методу навчання дошкільників. *Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника: збірник наукових статей*. Київ. 2007. Т. IV. № 4. С. 96-97.
31. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2019. № 3 С.25 - 39.
32. Лисенко Н. В. Кирста Н. Р. Педагогіка українського довкілля: У 3. х ч. 42: Навч. пос. К.: Слово, 2010. 360 с.
33. Лисенко Н. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
34. Лучук В. Активізація пізнавальної діяльності. *Розкажіть онуку*. 1999. №17. С. 26 - 29.
35. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. Київ: Вища школа, 1974. С.131-152.

- 36.Малікова Ю. В. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «дошкільна педагогіка». Одеса. 2009. 22 с.
- 37.Михайленко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. №7. С. 42-50.
- 38.Моляко В.О. Концепція творчого сприймання. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: збірник наукових праць / за ред. В. О. Моляко. Т.12. Вип. 5. Ч.1. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. С.7–14.*
- 39.Моляко В. А. Творческая конструктология: пролегомены. К.: Освіта України, 2007. 388 с.
- 40.Николенко Д. А. Психические особенности наблюдательности в познавательной деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Киев, 1992. 161 с.
- 41.Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
- 42.Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка, К. : Педагогічна думка , 2001.514с
- 43.Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
- 44.Пісоцький О. П. Психологія навчіння та учіння. *Педагогічна психологія: Практикум навч.-метод. посібн. / за заг. ред. О. П. Щотки. 2-е вид. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя. С. 93 - 124.*
- 45.Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
- 46.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підр. 2-е вид. К.: Академвидав, 2013. 464 с.

- 47.Поніманська Т.І, Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. К.: Слово. 2004. 352с.
- 48.Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ, 2012. 328 с.
- 49.Психологічна енциклопедія / Упор. О. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
- 50.Психологія: Підручник. 5-у вид./ За ред. Ю. Л. Трофімова. К.: Либідь, 2005. 560 с.
- 51.Рагозіна В. В. Експериментальне дослідження особливостей розвитку та формування спостережливості у дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ. Формування базових якостей дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. С. 59–66.
- 52.Рибалка В. В. Розвиток особистості: Періодизація психічного розвитку та етапи життєвого шляху особистості. *Психологія / За заг. ред. Ю. Л. Трофімова: підручн. 5-е вид. К.: Либідь, 2005 С. 143 - 151.*
- 53.Рибалка В. Р. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. Київ: ІЗИН, 1996. 236с.
- 54.Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. пос. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
- 55.Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
- 56.Скрипченко О.В. Загальна психологія. К., 2011 465 с.
- 57.Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6 - 11.
- 58.Спостереження та досліді в ДНЗ. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/sposterezenna-ta-doslidi-v-dnz-90600.html> [Дата звернення: 17.05.2023].
- 59.Тарасенко Т. Навчаємо пізнавати природу. Харків: Основа, 2008. 207 с.

- 60.Ткачук Т.А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 23 с.
- 61.Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо. Шостий рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації / Укл.: В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна. Київ: Генеза, 2017. 48 с.
- 62.Фунтікова О. О. Дитина й розумова діяльність: до питання про навчання. Дошкільна освіта. 2004. № 4 (6). С. 33–37.
- 63.Цибуляк Н. Ю. Психологічний аналіз вихователем дошкільного навчального закладу зовнішніх ознак дитини під час спостереження. *Вісник Інституту розвитку дитини*: зб. наук. пр./ за ред. В. П. Андрущенко. Київ: Видво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 19. С. 149-154.
- 64.Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Ішмуратов А. Т. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
- 65.Шумей Л. Т. Маленькі дослідники. Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей. *Палітра педагога*. 2018. № 5. С. 15 - 18.
- 66.Яценко Т. В. Особливості стимулювання пізнавальної активності старших дошкільників через впровадження мультисенсорного підходу. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2018. (2). Ч. 2. С. 134 - 142.
- 67.Яцик І. С. Взаємодія закладу дошкільної освіти з сім'єю щодо організації пошуково-дослідницької діяльності дітей. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Т.31 (70) 2020 С. 132–135.)

ДОДАТКИ

Додаток А

Бесіди з дітьми про спостережливість, уважність

бесіда з дітьми 5-6 років №1

1. Як ти розумієш, що таке пильність, спостережливість. Поясни.
2. У якої людини, на твою думку, добре розвинена пильність, пізнавальне ставлення? Чому? Поясни.
3. Чи вважаєш ти, у яких добре розвинена спостережливість, пильність, уважність або гарно до них ставишся? Чому ти так вважаєш?
4. Коли ти найбільш потребуєш спостережливості? Поясни чому.
5. Коли ти за чимось спостерігаєш, чи збираєшся спостерігати ти відчуваєш до себе уважне ставлення дорослих? Поясни чому.
6. Як ти про це дізнався (-лася)?

Бесіда з дітьми 5-6 років №2 Ставлення до уважності, спостережливості

1. Чи уважний ти до висловлювань, подій, які відбуваються у світі? Так чи ні
2. Кого ти можеш назвати зі своїх товаришів, дорослих як людей які уважно ставляться до подій у природі, навчанні будь-де?
3. Чи хочеш ти бути більш уважний, спостережливий до подій? Чому?
4. Чи хочеш ти бути більш уважний до виконання до будь-яких занять, коли про щось дізнаєшся? Чому?
4. Чи будеш розвивати у спостережливість, уважність?
5. До кого ти звернешся за допомогою з цього питання?

Додаток Б

Анкета для батьків «Виховання спостережливості»

Інструкція: «Шановні батьки. Перед вами запитання, які стосуються ваших виховних впливів у родині. Просимо надати лаконічні відповіді на поставлені завдання. Дякуємо за відвертість і активність у співпраці. Зі свого боку гарантуємо конфіденційність отриманої інформації. Анкетування проводиться анонімно»

1. Що Ви розумієте під спостережливістю.
2. Коли, на вашу думку, потрібно розпочинати виховання толерантності у дітей?
3. Чи формуєте ви спостережливість у вашого малюка?
4. Які засоби для цього використовуєте? Перелічіть
5. Вкажіть, чи заохочуєте пильну, допитливу поведінку вашої дитини у сім'ї?
6. Хто з дорослих у більшій мірі займається вихованням дитини у сім'ї?
 - а) батько
 - б) мама
 - в) бабуся чи дідусь
7. Що, на вашу думку, найбільш корисне для формування спостережливості?
8. Чи завжди ваша донька чи син є спостережливим до подій, деталей, чи все він помічає?
9. Чи завжди ваша донька чи син є спостережливим, уважним, коли щось роблять?
10. За якими ознаками ви про це знаєте?
11. Чи вміє дитина спостерігати у процесі спільної діяльності?
12. Що Ви знаєте про ігрову діяльність та її значення для виховання спостережливості?
13. Чи зверталися Ви до вихователя за допомогою з приводу виховання спостережливості?
14. Сформулюйте, будь-ласка, лаконічно зміст Вашого звернення до педагога з цього питання.
15. Чи з'ясовував у Вас педагог щось з проблеми виховання у дітей спостережливості? Вкажіть, що саме.

Додаток В

Анкета для вихователів «Виховання спостережливості»

1. Чи маєте досвід роботи з дітьми старшої групи в ЗДО?

а) так б) ні

2. Які особистісні риси прагнете виховувати у своїх вихованців?

Перелічіть:

3. Що Ви розумієте під «спостережливістю». Вкажіть її складові чи охарактеризуйте це поняття.

А)

Б)

В)

4. Як Ви гадаєте, чи усвідомлюють Ваші вихованці значущість спостережливості для себе, своєї поведінки?

А)

Б)

5. Який вид ігрової діяльності більше всього подобається вашим дітям?

А)

Б)

В)

6. За допомогою яких видів діяльності, на вашу думку, найкраще виховувати спостережливість дітей? Перелічіть у порядку спадання, або вкажіть один, найбільш оптимальний, варіант.

А)

Б)

В)

7. Виберіть, які методи та прийоми виховання спостережливості на Вашу думку є найбільш ефективними? (можна обирати не один варіант, а також доповнювати з власного досвіду)

А) Словесні;

- Б) Ігрові;
- В) наочні;
- Г) практичні;
- Д) позитивний приклад;
- Е) організація чергувань;
- Є) міжособистісне спілкування;
- Ж) навчання на заняттях.

8. Чи використовуєте предметно-практичну діяльність для розвитку спостережливості у дітей вашої групи?

А) так

Б) Ні

9. Який вид предметно-практичної діяльності більше всього подобається вашим дітям?

А)

Б)

В)

10. В яких осередках групової кімнати розміщено необхідний матеріал щодо формування у дітей спостережливості?

Перелічіть:

11. Які показники у поведінці дитини старшого дошкільного віку вказують на її готовність до спостережливості у предметно-практичній діяльності?

а) потреба у самостійності;

б) прагнення до творчості, до нестандартних дій;

в) віра дитини у власні сили

12.3 власного досвіду вкажіть, який з осередків є домінуючим у плані формування спостережливості у дітей 5–6 років.

13. Чи використовуєте ігрову діяльність для розвитку спостережливості у дітей вашої групи?

А) так

Б) Ні

14. Чи співпрацюєте з батьками вихованців у питанні виховання спостережливості?

А) так

Б) Ні

15. Які форми роботи використовуєте з родинами у розв'язанні питання формування цієї особистісної риси? Вкажіть у порядку спадання від найбільш улюбленої Вами до найменш улюбленої (або за частотою проведення)

А

Б

В

Г

Д

16. Які показники у поведінці дитини старшого дошкільного віку вказують на її готовність до спостережливості у предметно-практичній діяльності?

а) потреба у самостійності;

б) прагнення до творчості, до нестандартних дій;

в) віра дитини у власні сили

17. Відмітьте, що саме робите для того, щоб діти засвоювали норми пильного поведіння у діяльності?

а) пояснюю правила поведінки у різних видах діяльності; б) навчаю прогнозувати дітей наслідки власних дій; в) звертаю увагу на добір дітьми засобів задля досягнення поставлених цілей; г) вказую на особистий внесок у загальне діло

18. Зазначте засоби, які використовуєте для того, щоб сформувати у дітей старшого дошкільного віку спостережливість у предметно-практичній діяльності.

а) прохання; б) доручення; в) чергування; особиста відповідальність дорослого.

Додаток Г

Заняття з дітьми пошуково-дослідницького характеру

Тема: Щоб здоровими зростати, корисну їжу треба вживати.

Мета: Розвивати пізнавальні здібності дитини, здатність аналізувати, робити узагальнення, висувати припущення, обґрунтовувати власну думку. Збагачувати практичний досвід дитини, надавати їй можливість виявляти творчу ініціативу, приймати рішення. Заохочувати дошкільнят до досліджень та експериментувань. Продовжувати виховувати свідоме ставлення до свого здоров'я, навчати дітей цінувати його та дбати про нього. Розширювати знання дітей про те, що є корисним (раціональне харчування), а що — шкідливим для їхнього здоров'я (зловживання борошняними та солодкими виробами). Формувати елементарне уявлення про вітаміни та їхнє значення для фізичного розвитку людини. Збагачувати та активізувати словник дітей іменниками та прикметниками на позначення продуктів харчування, вправляти в суфіксальному словотворенні прикметників від іменників. Пояснити дітям значення слова "вінегрет". Зміцнювати дружні стосунки між дітьми, уміння працювати парами. Розвивати уяву, мислення, пам'ять, увагу, мовлення, фонематичний слух.

Попередня робота: Розгляд зображень продуктів харчування; читання вірша Г. Чорнобицької "Зубки заболіли"; бесіда на тему "Яка їжа корисна"; читання оповідання І. Сніговика "Хліб чи халва"; бесіда на тему "І смачно, і корисно"; вікторина "Загадку загадай і продукти відгадай"; вивчення прислів'їв про здоров'я, продукти харчування, корисні страви; бесіда "Які продукти можуть зашкодити нашому організму"; бесіда про те, що в їжі є мінерали й вітаміни, які дуже корисні для здоров'я.

Обладнання: Конверт з листом загадкою, чайник, трава ромашки, чашка, кошик з продуктами, сухарі. Площинні кошики червоного і зеленого кольору, предметні зображення продуктів. Солодкі газовані напої, газувана вода, ватні тампони, склянки, лійки, овочі (буряк, морква, картопля, огірок). Фартухи, ковпаки, відварені овочі, салатники, ложки.

Хід заняття

1. Організаційний момент.

Ми веселі малюки,

Гратись будем залюбки.

Хочем бігати, стрибати

І про все на світі знати.

"Пізнавай читай, учись!" — ось такий у нас девіз.

Вихователь: Дружно в коло поверніться і привітно усміхніться. Малята, подивіться, з'явився якийсь лист на нашому вікні. Як ви гадаєте, що це за лист, від кого він? (відповіді дітей). Зараз я подивлюся... Так це ж загадка! Спробуйте відгадати її, і дізнаєтеся, хто вам написав цього листа.

Усе солодке поважаю,

Немов бджола гуду й кружляю,

Смішний, товстий і невгамовний

Та ще й до вигадок невтомний.

Моторчика маю на спині,

Відомий я кожній дитині.

(Карлсон)

Грає музика залітає Карлсон.

Вихователь. А ось і сам Карлсон. Діти, подивіться, який наш гість кволий, пригнічений. Карлсоне, чому ти такий сумний і невеселий? -У тебе щось болить?

Карлсон. У мене болить живіт. Але не турбуйтеся, я не захворів, а просто наївся солодошів.

Вихователь. Постривай, будь ласка. Солодоші, звісно, — це смачно, але якщо їсти їх забагато, то це здоров'я не додасть, а навпаки, людина часто хворітиме.

Діти, чим ми можемо полікувати Карлсона? (Відповіді дітей).

А давайте ми заваримо йому трав'яний чай з ромашки. Запам'ятайте, ромашка — це лікарська рослина, а відвар з неї допоможе зняти біль. Для того, щоб заварити цілющий чай, нам потрібен окріп, чашка і квіти ромашки. Всыпаємо їх у чашку, заливаємо окропом — і за кілька хвилин наш напій буде готовий.

Карлсоне, ось тобі чай, пий його маленькими ковтками (напуваємо чаєм Карлсона),

Ой, а що у тебе в руках? (Карлсон тримає кошик з різними продуктами. Це: солодка газована вода, чіпси, сухарики; морква, буряк, картопля, огірок, інші овочі для вінегрету).

Карлсон. Я щойно з супермаркету накупив собі різної смакоти. Ось дивіться... (Називає продукти).

Вихователь. Діти, що ви можете сказати про продукти, які приніс Карлсон? Які вони - корисні чи Ні? (Відповіді дітей)

Карлсон. Вони корисні, корисні, я знаю.

Вихователь: Сьогодні ми це і з'ясуємо. Але спершу зверніть увагу на цю картину: в центрі намальовані продукти харчування, справа — кошик червоного кольору, зліва — зеленого. У червоний кошик ми покладемо шкідливі продукти, а в зелений зберемо корисні — багаті на вітаміни й мінерали.

Карлсоне, які напої ти любилаєш?

Карлсон. Я люблю різнокольорові солодкі газовані напої...

Вихователь: Хто з вас любляє ці напої? (Відповіді дітей).

А як ви вважаєте, вони корисні для нашого організму? (Відповіді дітей).

Про це ми поговоримо в лабораторії, де будемо робити досліди з продуктами харчування.

2.Перехід до лабораторії.

«Дослід з солодкими газованими напоями.»

Вихователь: В один пластик вий стаканчик налейте солодкий газований напій, а в інший покладіть картонну "лійку" з ватним тампоном. Якщо пролити напій крізь ватний тампон, то побачимо: тампон став жовтим, червоним, зеленим (залежно від кольору напою). Його пофарбував хімічний барвник, що є причиною різних хвороб людини (нудота, біль у животі, алергія тощо). До того ж у такі напої додають кислоти, ароматизатор, вуглекислий газ, що теж шкодять нашому організму. їх ми не можемо побачити, але відчуваємо на смак. Скуштуйте трохи.

Вихователь. Карлсоне, тепер ти зрозумів, чому не слід пити ці напої? Діти, у який кошик ми покладемо солодкі газовані напої? Чому? (Відповіді дітей).

Карлсон. Збагнув! Тепер питиму лише прозору газовану воду без кольору і солодкого сиропу.

Вихователь. Що ж, поговоримо про звичайну газировку.

«Дослід з газованою водою»

Вихователь: Візьміть прозору склянку, налейте газовану воду, помішайте ложечкою. Можемо спостерігати багато бульбашок: це вуглекислий газ, що погано впливає на роботу внутрішніх органів людини.

Вихователь: Карлсоне, ти переконався, що ці напої зовсім не корисні для нашого організму, а навпаки шкідливі. Отож, діти, давайте визначимо, до якого кошика покладемо їх? Чому? (Відповіді дітей).

Вихователь: Ми знаємо багато прислів'їв і приказок, які склав наш народ про здоров'я людини та їжу. Давайте їх пригадаємо та подумаємо, чому так люди говорили.

◆ Здоров'я за гроші не купиш.

◆ Без їжі і віл не потягне.

- ◆ Сіль, хліб, вода — козацька їда.
- ◆ Людина не живе, щоб їсти, а їсть, щоб жити.
- ◆ Солодко їсться, та погано спиться.
- ◆ З води обід не звариш.

Карлсон. Ой-ой-ой. Я забув вас пригостити чіпсами та сухариками.

Вихователь. Зачекай, Карлсоне, давай спершу з'ясуємо, з чого вони зроблені. (Відповіді дітей). А ви любите їсти страви з картоплі? Які страви готують з картоплі? (Відповіді дітей). Давайте уважно подивимось на чіпси: вони жирні, смажені, оброблені різними приправами, барвниками, що шкодять нашому організму. Давайте перевіримо це в нашій лабораторії. «Дослід з чіпсами».

Візьміть серветку, притисніть її до чіпсів. На серветці залишилися масні плями.

Візьміть склянку з водою та блюдечко з чіпсами. Покладіть чіпси в склянку, розмішайте ложечкою. Вода стала брудною від барвників.

При смаженні часточки їжі горять і утворюють дуже шкідливі речовини.

Вихователь. Діти, то чи можна вживати чіпси? До якого кошика ми їх покладемо? (Відповіді дітей). Карлсоне, наші діти не будуть їсти чіпси.

Ось тут Карлсон пропонує нам ще й смажені сухарики. Ви любляєте сухарики? Чим вони вам подобаються? Як ви вважаєте, вони корисні чи ні? З чого роблять сухарики? (Відповіді дітей).

Давайте розглянемо сухарики. Якого вони кольору? (Відповіді дітей). А хліб може бути червоного кольору? Отож, ми можемо зробити висновок, що сухарики також оброблені барвниками та ще й підсмажені. Це відчуваємо, понюхавши їх. До якого кошика ми їх покладемо? (Відповіді дітей).

Але, як ви знаєте, є ще й інші сухарики, що подають до супу в дитячому садку. Ці сухарики не смажать, а сушать з доброго хліба, вони багаті на вуглеводи, необхідні для організму людини. До якого кошика ми їх віднесемо? (Відповіді дітей).

Діти, Карлсону так сподобалося з нами грати, що він хоче загадати вам свою загадку.

3. Мовна гра «Назви страви».

Карлсон: Друзі, згадайте смачні корисні продукти, назва яких починається з такої ж літери, як моє ім'я — Карлсон. (Компот, кавун, ківі, калач, каша...).

Вихователь: Куди ми віднесемо ці продукти — до корисних чи ні?

Карлсон: Діти, ви молодці, мені з вами дуже весело гратися.

Вихователь: А тепер час відпочинку,

Ми проведемо фізвильнку.

4. Фізвильнка.

Діти жестами імітують такі дії:

ріжемо, варимо, мішаємо, їмо, п'ємо, миємо посуд.

5. Вікторина "Відгадай загадку"

Сидить-дівчина в коморі,

А коса її надворі. (Морква).

Сам червоний,

Чуб зелений. (Буряк).

Хто ховає під кущі

Супи наші і борщі. (Картопля).

Довгий зелений,

Добрий солоний,

Смачний і сирий,

Хто він такий? (Огірок).

Я салатик вітамінний і на смак я теж відмінний,

Бурячок і картоплинка, огірочок і морквинка —

Все змішалось в мені, пригощайтесь, малі!

Хто я — зовсім не секрет: я салатик... (Вінегрет).

Вихователь: Вінегрет — це французьке слово, а в перекладі означає салат із суміші різних продуктів. Які овочі використовують для вінегрету? Як ви гадаєте, овочі корисні чи ні? (Відповіді дітей).

Так, корисні, адже в них є багато різних вітамінів. Давайте приготуємо вінегрет і пригостимо Карлсона.

6. Практична робота. «Приготування вінегрету».

Діти одягають фартушки, миють руки. У кожної дитини є салатник в якому діти змішують овочі в салат, солять, поливають олією.

Приготувавши куштують і пригощають Карлсона.

Вихователь: Ну що, смачно? Ось таку їжу треба вживати. В ній багато різних вітамінів та інших корисних речовин. Повернемося до наших кошиків. До якого кошика покладемо всі ці овочі? (Відповіді дітей).

7. Підсумок заняття.

Вихователь. Отож, сьогодні ми з вами говорили про різні продукти — корисні і шкідливі, про ті, що насичені вітамінами, і ті, що мають у своєму складі отруйні речовини. Давайте ще раз розглянемо разом з Карлсоном карту продуктів і нагадаємо йому, які з них є корисними для нашого організму, а які можуть бути причиною різних захворювань. Отже, корисними є ... (діти називають корисні продукти), шкідливі... (діти називають продукти шкідливі для організму).

Карлсон. Дякую, дітки, я сьогодні багато корисного дізнався про продукти, тому надалі намагатимусь не вживати тих, що шкодять здоров'ю. До побачення, малята.

Вихователь: Діти, що вам сподобалося на занятті? Що нового ви дізнались? (Відповіді дітей).

Додаток Д

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВПРАВИ РОЗРОБЛЕНІ НА ОСНОВІ
ПРОДУКТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Методом дослідження є спостереження. Він застосовується в більшості наук і часто використовується у повсякденному житті. Щоб спостерігати, треба володіти спостережливістю, яку називають сестрою уважності. Можна сказати, що спостережливість – це сплав уважності і мислення.

Чому дитина з власної ініціативи помічає в предметі якісь нові сторони і специфічні особливості? Її сприйняття і увага носять аналітичний характер - вона не просто фіксує об'єкт, вона аналізує його, порівнює, оцінює, знаходить спільне.

Для розвитку спостережливості і уваги можна використовувати вправи:

«*Чарівний мішечок*» (Покладіть в мішечок різні предмети, знайомі іграшки, запропонуйте назвати їх по пам'яті. Якщо дітей двоє і більше, організуйте змагання: хто більше згадає).

«*Знайди однакові предмети*» (використовуйте набір парних картинок).

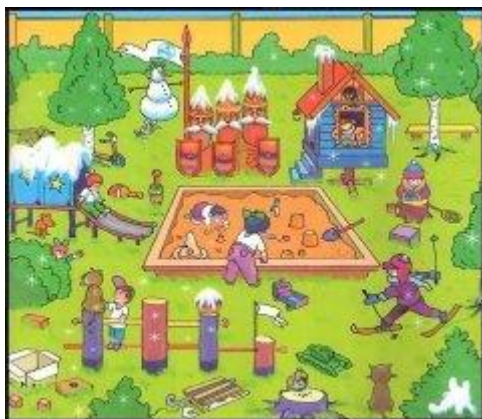
«*Підбери фігуру*» (Пошук геометричних фігур за формою, кольором, орнаментом). «*Що художник намалював неправильно?*» (Малюнки з помилками).

"Знайди однакові речі на 2-х поверхах"

Якого черепка бракує від стародавнього глека?

"Що переплутав художник?"

Організуйте спостереження на прогулянці (сезонні зміни в живій і неживій природі, праця людей, погодні явища, життя тваринного світу); в живому куточку (розвиток кімнатних рослин, город на вікні, акваріумні рибки), праця людей різних професій (екскурсії).

Найважливішим методом дослідження вважається експеримент. Він використовується практично у всіх науках. Експеримент передбачає проведення практичних дій з метою поглибити уявлення дітей про живу і неживу природу, має за мету вчити самостійно проводити дослідження, добиватися результатів, міркувати, відстоювати свою думку, узагальнювати результати дослідів.

Експерименти бувають уявні і реальні. До уявних відносяться, наприклад, такі види:

Що можна зробити зі шматка паперу?

Що буде, якщо всі стануть вищі зростом?

На яку тварину схожа хмара? Тощо.

Але найцікавіші експерименти - реальні досліді з реальними предметами та їх властивостями. Наприклад.

Наші органи чуття: із закритими очима діти визначають предмети на дотик, по запаху, на смак і т.п.

Властивості води: прозорість, смак, запах, три фізичних стани, плинність і т.д.

Властивості піску і глини.

Змішування фарб, отримання нових кольорів і відтінків.

Властивості паперу, його види.

Що потрібно рослині для життя.

Спостереження за етапами розвитку рослини.

Спостереження за сезонними змінами в природі, фіксування змін в календарі природи.

Один або разом (запропонувати порівняти якість і швидкість збирання однієї людини або групи дітей).

Уміння володіти собою (способи поліпшення настрою собі та іншим).

Наведу приклад експерименту «Як вода зникає».

Розкладіть разом з дітьми різні предмети: губку, газету, шматок тканини, поліетилен, блюдце. Акуратно ложкою поливайте їх водою. Відзначте, які предмети вбирають воду, які ні; які предмети вбирають воду краще. Налийте воду в блюдце, відзначте рівень води фломастером, залиште на кілька днів, відзначте новий рівень. Прийдіть до висновку, що вода не могла вбратися, вона «полетіла» в повітря у вигляді маленьких частинок (випарувалася).

ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

У дитинстві творчий процес більшою мірою виражається в іграх, мовній і образотворчій діяльності. Ігри дітей або прагнення до вигадок - це творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності. При вирішенні творчих завдань велику роль відіграє вміння

використовувати ознаки об'єкту – це сприяє розвитку уяви і є першим кроком у формуванні творчих здібностей людини.

Пропонуємо наступні види творчих завдань: *"Спільний малюнок"*, *"Придумай казку"*, *"Придумай назву"*, *«Ласкаві кроки»* (роблячи крок, дитина говорить своєму товаришеві ласкаве слово), *«Чарівний стілець»* (тому, хто сів на чарівний стілець, всі інші говорять компліменти), *«Мій смішний портрет»*, *«Вгадай, хто я?»* (елементи пантоміми), *«Життя речей»* (діти складають історії про речі), *«Творимо небилиці»* (про казкових персонажів).

Під час проведення ігор обов'язково використовуйте позитивну оцінку, що сприяє формуванню стійкого інтересу до будь-якого виду діяльності.

Додаток Е

ДОСЛІДИ З ВОДОЮ

Мета: ознайомити дітей з різноманітними станами води та її якостями (прозора, без запаху, розливається, тече, чиста, брудна, замерзла, тепла, холодна). Розвивати здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежності в стані речовини.

Дослід №1

Припущення: Вода – це рідина.

Хід досліду

Продемонструвати властивість води розливатися у різних напрямках, утворюючи плями різного розміру і форми. Вода ллється єдиною цівкою з посудини з носиком (чайник, глечик, поливальниця) і кількома цівками, з посуду, що має овальний або круглий отвір. Чому?

Дослід №2

Припущення: Температура води залежить від температури навколишнього середовища.

Хід досліду

Запропонувати вихованцям скуштувати воду на смак, доторкнутися до посудини з трохи нагрітою водою кімнатної температури і принесеної з холоду. Від чого залежить температура води?

Дослід №3

Припущення: Легкі предмети плавають, важкі тонуть.

Хід досліду

У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити піску, глини, дрібних камінців, по 2-3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску), використовуючи послідовні дії. Вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші тонуть.

Дослід №4

Припущення: Колір води не залежить від посуду, в якому знаходиться.

Колір води залежить від барвника.

Хід досліду

У склянку з водою покласти кілька кристаликів марганцевокислого калію. Якого кольору стала вода? Аналогічно проробити дослід, додаючи інші барвники (два-три). Діти роблять висновок про залежність кольору води від кольору барвника (можна скористатися прозорим посудом різного кольору-висновок аналогічний).

У дві прозорі склянки налити воду з водопровідного крану та дощову. Запропонувати дітям порівняти її.

Дослід №5

Мета. Навчити розрізняти стан води (тепла, гаряча, холодна).

Матеріал. Три закриті пляшки з водою різної температури.

Хід досліду

Розглянути три пляшки з водою. Чи однакова в них вода? Запропонувати перевірити на дотик(холодну, теплу і гарячу. Гаряча в межах норми, щоб до неї можна було доторкнутись).

Висновок. Вода може бути різної температури.

Дослід №6

Мета. Показати, що буває вода чиста і брудна.

Матеріал. 2 склянки з водою – чистою і брудною.

Хід досліду

Розглянути дві склянки з водою. Запитати: чим вони відрізняються? Кинути в обидві склянки предмети і показати, що в брудній воді предмет погано видно. Звернути увагу на те, що брудну воду пити не можна.

Висновок. Вода буває чиста, прозора, її можна пити, брудну воду пити не можна.

Дослід №7

Мета. Показати, що вода-це рідина.

Матеріал. Склянка води.

Хід досліду

„Візьміть” воду в руку. Чи можна це зробити? Чому?

Висновок. Вода витікає, коли взяти її в руку.

Дослід №8

Мета. Показати, що вода немає форми.

Матеріал. Склянка води.

Хід досліду

Вилийте воду зі склянки на стіл.

- Що сталося?
- Яка властивість води спостерігається?

Висновок. Вода розтікається.

Дослід №9

Мета. Показати, що вода має форму посуду, в якому знаходиться.

Матеріал. 2 пляшечки різної форми, вода.

Хід досліду

Перелийте воду з однієї пляшечки в іншу.

- Що з нею станеться?
- Як вона змінює свою форму?

Висновок. Вода набуває форму тієї пляшечки, в яку її налили.

Дослід № 10

Мета Визначити, якого кольору вода.

Матеріал. Прозора склянка з чистою водою, кольорові палички.

Хід досліду

Покладіть в склянку з водою кольорові палички.

- Чи можна їх побачити ?

Висновок. Чиста вода – прозора.

Дослід № 11

Мета. Смак води залежить від розчинених в ній речовин.

Матеріал. Склянка з водою, цукор.

Хід досліду.

Запропонувати дітям скуштувати воду на смак. Вода без смаку. Потім розчинити ложечку цукру.

- Що сталося з цукром?
- Якою на смак стала вода?

Висновок. Вода буває різна на смак, якщо додати цукор, сіль.

Додаток Є

ДОСЛІДИ З ПІСКОМ

Дослід № 1

Мета. Показати, що сухий пісок розсипається.

Матеріал. Пісочниця.

Хід досліду.

Дітям пропонується погратися з піском; занурити руки в пісок, просипати крізь пальці. Роздивитися дрібненькі піщинки.

Висновок. Сухий пісок сиплеться, пісок складається з піщинок.

Дослід №2

Мета. Показати, як вода швидко проходить крізь пісок, мокрий пісок ліпиться.

Матеріал. Пісочниця, лійка.

Хід досліду.

Дітям пропонується полити пісок. звернути увагу, як швидко просочується вода. Взяти до рук мокрий пісок – він ліпиться.

Висновок. Пісок швидко пропускає воду, з мокрого піску можна ліпити предмети.

Дослід №3

Мета. Навчити розпізнавати суху і мокру глину.

Матеріал. Глина суха і волога.

Хід досліду.

Діти беруть в руки суху і мокру глину, стискають її.

Висновок. Суха глина розсипається, вода тверда; волога глина м'яка, вона ліпиться.

Додаток Ж

Майстер- клас для педагогів "Експериментування з різними матеріалами" (Вода, пісок, лід, магніт.)

Тема: експериментування з різними матеріалами (вода, пісок, магніт, лід).

Девіз:

«Скажи мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дай спробувати – і я зрозумію»

(Китайське прислів'я)

Мета: продемонструвати педагогам проведення деяких видів експерименту з папером, водою, піском, льодом, магнітом в театралізованій формі з дітьми дошкільного віку.

Завдання:

1. Показати як можна використовувати досвід дослідницької діяльності дітей за сюжетом казки.
2. Викликати інтерес до оточуючого світу, здатність ділитися досвідом з іншими людьми.
3. Виробляти вміння робити умовиводи в ході проведення кожного досліду.

Практичне значення: майстер-клас може бути цікавим для вихователів, які працюють по темі пошуково-дослідницької діяльності дітей. В ході театралізованої діяльності педагоги зможуть використати експериментування в своїй роботі, знайти щось нове; зрозуміють який це цікавий і захоплюючий досвід. Під час майстер-класу буде продемонстровано досліди з різних тематик з використанням лабораторних матеріалів, а також всі атрибути театралізації для його проведення. Кожен учасник майстер-класу матиме можливість провести дослід, визначити властивості матеріалів, зробити власні умовиводи.

Основний зміст досліджень включає в себе формування уявлень у дошкільнят про: матеріали (пісок, папір), природні явища (дощ), про закономірності в природі.

Хід майстер-класу

1.Інформаційний етап.

Ведучий: Гра-вправа «Я почну, а ви продовжить»

Майстер-клас я хочу розпочати з висловлювань народної мудрості, яка гласить:

«Краще побачити один раз.....(ніж сто разів почути).

«Чим більше дитина побачить та почує....(тим більше дізнається) .

Ведучий: Дитина є природним дослідником навколишнього світу. Світ відкривається дитині через його досвід, особисті почуття, дії. Дошкільник досліджує, все, що можна дослідити за допомогою рук, язика, носа. Він радіє навіть найменшим відкриттям. Діти дошкільного віку є по своїй природі цікавими дослідниками навколишнього світу. У дошкільному віці розвивається потреба знань вивчення цього світу, яка знаходить відображення у вигляді пошуково-дослідницької діяльності , спрямованої на відкриття нового, і яка розвиває

продуктивні форми мислення. Дослідницька діяльність принципово відрізняється від будь-якої іншої діяльності, тим що в ході експерименту все уточнюється та доводиться.

Запитання до учасників: Які види діяльності, на вашу думку, сприяють екологічному розвитку дитини? (Ігри, комунікативні, професійні, освітні дослідження, музика, мистецтво, читання).

Ведучий.

Сьогодні у формі казки, я хочу продемонструвати вам деякі види експериментування з різними матеріалами, які можуть бути використані в роботі з дітьми. Чому саме в формі казки? Тому що ця цікава та захоплююча форма роботи з дітьми невимушено проводить їх у світ пізнання та елементарних дослідів. Сюжет казки має повчальний і зрозумілий зміст, який подобається дітям. Розкрити його я хочу, використавши вид театру «Театральний фартушок». Казка називається "Подорож каченята, або світ за межами пташиного двору".

Ведучий: Казка починається (*вихователь вдягає театр-фартушок і поступово виставляє на ньому по сюжету казки головних її героїв*).

На одному пташиному дворі нещодавно у Мами качки вилупились каченята. Всі каченята були слухняними, завжди ходили за Мамою качкою, тільки одне каченя було дуже допитливе. Його звали Кря-кря. Одного разу Кря-кря захотіло дізнатися, що там за парканом пташиного двору і пішло відкривати світ. За парканом каченя побачило невеличкий ставок, в якому було багато незвичних квітів цибулин лілії. Сонце вже починало сходити і каченя побачило, як розквітали ці красиві квіти.

(для проведення дослід №1 запрошуються перші два учасники)

Дослід № 1 «Паперові лілії»

Мета: розширити та закріпити знання про властивості паперу. Розвивати бажання дізнатись щось нове про природу.

Обладнання: миска з водою, паперові квіти, жителі водойм.

Хід дослідів:

Виріжте з кольорового паперу квіти з довгими пелюстками. За допомогою олівця закрутіть пелюстки до центру. А тепер опустіть квіти на воду. Буквально на ваших очах пелюстки квітів починають розквітати. Це сталося завдяки чому?

Відповіді учасників: Папір намокнув, став важким, ось пелюстки і розкрилися.

Ведучий. Потім Кря-кря побачило, що на поверхні ставочка, то з'являлись, то зникали якісь маленькі істоти. Це були риби, які граючись раділи сонечку.

(для проведення дослід № 2 запрошуються ще два учасники)

Дослід № 2 «Які різні рибки»

Мета: розширити знання дітей про жителів водойм. Закріплювати вміння розрізняти матеріали за властивістю тоне - не тоне. Вчити робити висновки шляхом власного досвіду. Виховувати вміння працювати в колективі.

Обладнання: миска з водою, рибки пластмасові, рибка металева, рибка паперова, мушлі, камінчики.

Хід досліду:

Беремо рибки і пускаємо в наш ставок. Що ми бачимо: деякі рибки тонуть, а деякі залишаються плавати на поверхні. Чому так сталося.

Відповіді учасників: рибки виготовлені з різного матеріалу. А властивість тонути мають не всі матеріали.

Ведучий.

Але тут подув вітер, на небі з'явилися хмари і пішов дощ.

(для проведення досліду №3 запрошується один учасник)

Дослід № 3 «Гарний дощик»

Мета: Розширити уявлення дітей про природні явища загалом дощ.

Обладнання: Лід, скляна ємкість, сито, кип'яток.

Хід досліду:

Налийте в каструлю гарячої води. В сито насипте кубики льоду.

Спостерігаємо, що відбувається? (імітація крапель дощу).

Висновок: Лід від теплого повітря поступово тане, в отвори стікає тала вода, яка начебто дощ падає на землю.

Ведучий:

Каченя злякалося і сховалося під кущем. Деякий час минув, і дощ закінчився, сонце з'явилося знову. Кря-кря вирішив йти далі. Просуваючись вперед, він побачив, що ходьба по мокрому піску залишає сліди, і не тільки його, а й інших мешканців лісу.

(ведучий запрошує до гри «Сліди тваринок на піску» двох учасників та пропонує відобразити долонькою, кулачками, пальчиками зобразити на мокрому, потім на сухому піску сліди лісових мешканців: заєць, ведмідь, вовк, пташка)

Дослід № 4 «Загадкові сліди»

Мета: Розширити знання дітей про властивості піску . Закріпити знання про те що сухий пісок сиплеться, мокрий ні. З сухого піску не виходить нічого зліпити він розсипається,а мокрий гарно ліпиться. На мокрому піску залишаються сліди.

Обладнання: Ємкості з сухим та мокрим піском, іграшка каченя, кулачки.

Хід досліду:**Ведучий:**

У одній ємкості сухий пісок, у другій - мокрий. Спробуйте пересипати пісок (сухий, потім мокрий).

Висновок: сухий сиплеться,а мокрий ні.

Ведучий:

Пропонує учасникам за допомогою пальців рук залишити сліди різних тварин спочатку на мокрому, потім на сухому піску. Що відбувається?

Висновок: На сухому піску не видно слідів, а на мокрому дуже гарно видно.

Ведучий:

Йшов, йшов Кря-кря і побачив величезну галявину, яка була вкрита красивими барвистими квітами. До квітів підлітали маленькі жучки, які голосно дзижчали. Це були бджоли.

(для проведення досліду №5 запрошуються два учасники)

Дослід № 5 «Незвичайні квіти»

Мета: Ознайомити малят з властивостями магніту.

Обладнання: Бджоли магніти, квіти з різних матеріалів, квіткова поляна.

Хід дослід: Беріть бджілки в руки і спробуйте зібрати пилок сідаючи на квіти.

Ведучий:

Візьміть бджілок. Піднесіть їх до квіток і спробуйте зібрати нектар. Що відбувається? До одних квітів бджілки не прилипають, а до інших прилипають. Чому?

Висновок: Бджілки - магніти прилипають до металевої квітки, а бджілки без магнітів – не прилипають.

Ведучий.

Каченяті дуже подобалося гуляти за межами пташиного двору, але сонечко стало сідати за обрій і на дворі ставало дедалі темно. Каченяті стало сумно і страшно, захотілося до Мами Качки. Йдучи назад додому, Кря-кря згадував, що цікавого він побачив сьогодні. І у нього залишилося багато запитань, на які ми знайдемо відповіді.

1. Чому лілії розквітли?
2. Чому одні риби плавають на поверхні водойми, а інші пірнають на дно?
3. Чому пішов дощ?
4. На якому піску було краще видно сліди?
5. На які квіти прилипла бджілка-магніт?

Ведучий.

Діти – дошкільнята, як маленькі нерозумні каченята, хочуть багато знати, досліджувати, відкривати світ. Допомогти в цьому їм можуть педагоги – провідники, які вчать дітей в знайомих предметах вбачати незвичайні властивості, а в незнайомих навпаки - знайти знайоме і зрозуміле. І все це в невимушеній і веселій атмосфері гри. Граючись, дитина знайомиться з навколишнім світом. І найголовніше - граючись, вони вчаться вчитися. Важливо, заохочувати і розвивати звичку навчання, яка безумовно стане запорукою їх подальшого успіху.

Додаток 3

Рекомендації вихователям для розвитку спостережливості дітей 5–6 років

Пам'ятайте, що:

ДОШКІЛЬНИК П'ЯТИ РОКІВ

- Цікавість дитини переходить у допитливість.
- Сприймає батьків як ресурс для пізнання інформації про навколишнє середовище.
- Цікавиться новою інформацією, розказує її одноліткам.
- Засмучується через незнання інформації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

1. Навчайте вихованців порівнювати, шукати подібності й відмінності у предметах та явищах.
2. Стимулюйте допитливість, відповідайте на запитання: «Коли?», «Чому?», «Навіщо?».
3. Хваліть дошкільників за пізнання нового, пам'ятайте, що діти цього віку розкривають ознаки предметів та явищ, встановлюють зв'язки між подіями.
4. Підтримуйте та виявляйте здібності вихованців.
5. Створюйте ситуації успіху для дошкільників.
6. Сприяйте розвитку мислення, уваги, уяви, пам'яті, фантазії.
7. Заохочуйте вихованців розмірковувати, мріяти.
8. Читайте та обговорюйте дитячі твори, наприклад «Я хоч невеличка», «Журавлі», Валентина Бичка.

Пам'ятайте, що:

ДОШКІЛЬНИК ШЕСТИ РОКІВ

- Пізнає навколишній світ, помічає складові природних явищ та їх ознаки.

- Експериментує, відповідає на запитання «Що буде, якщо зробити так?», «Як це пояснити?».
- Зосереджує та концентрує увагу на одному предметі.
- Установлює співвідношення за розміром, складом.
- Розв'язує завдання творчо, підключає ініціативність, власне «Я», самостійність, фантазію та уяву.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

1. Пам'ятайте, діти цього віку реалізують пізнавальну активність через діяльність.
2. Підтримуйте ініціативу дошкільників висловлювати свої фантазії та міркування.
3. Допмагайте вихованцям робити грамотні висновки за змістом та формою.
4. Заохочуйте дітей логічно мислити та відповідати на запитання.
5. Сприяйте самостійному висловлюванню відповідей, висновків, аналізу ситуацій.
6. Створюйте проблемні ситуації, у яких дошкільники займаються пізнавальною діяльністю, встановлюють закономірності й залежності.
7. Заохочуйте дітей до наполегливої діяльності, прояву уважності, самостійності, ініціативності.
8. Запитайте у дошкільника про шляхи вирішення завдання.
9. Підтримуйте бажання дітей «Хочу все знати».
10. Заохочуйте самостійність дітей.
11. Читайте та обговорюйте з дітьми художню літературу для цього віку, наприклад, «Коло моря», «День такий знаменний» Грицька Бойка